

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor (kombinace): Speciální pedagogika pro vychovatele

VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ

Education and upbringing of Romany children

Bakalářská práce: 08-FP-KSS- 1011

Autor:

Radka Hánová

Podpis:

Adresa:

Poštovní 615

Desná II.

468 61

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Miškovská

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
67	15	0	3	23	5 + 1 CD

V Liberci dne: 10. 04. 2009

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:
Adresa:

Radka Dvořáková
Desná II, Poštovní 615,
Desná v Jizerských horách,
46861

Studijní program:
Studijní obor:
Kód oboru:

Speciální pedagogika
Speciální pedagogika pro vychovatele
7506R029

Název práce:

**VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH
DĚTÍ**

Název práce v angličtině:

**EDUCATION AND UPBRINGING OF
ROMANY CHILDREN**

Vedoucí práce:

Mgr. Kateřina Mišková

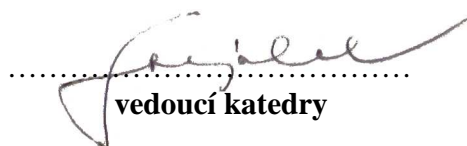
Termín odevzdání práce:

15.04.2009

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

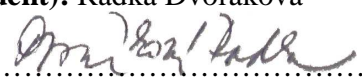

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TUL

.....
vedoucí katedry

Zadání převzal (student): Radka Dvořáková

Datum: 28. 2. 2008

Podpis studenta:

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

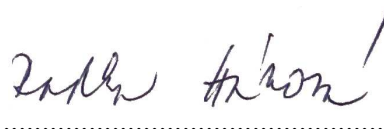
Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce.

V Liberci dne: 10. 04. 2009

Radka Hánová

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Kateřině Miškovské za odborné vedení a cenné rady při zpracovávání bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce s názvem *Výchova a vzdělávání romských dětí* se zaměřuje na specifika výchovně-edukačního procesu u romské minority. Hlavním cílem práce je seznámit a zhodnotit činnost přípravného ročníku R0 pro romské děti před začátkem povinné školní docházky v Jablonci nad Nisou. V teoretické části práce se zaměřujeme nejprve na nástin historického vývoje Romů, snažíme se upozornit na odlišnosti tohoto etnika s ohledem na výchovu a vzdělávání Romů v České republice. Dále představujeme typy školských zařízení a možné příčiny školního neúspěchů romských žáků. Velký důraz je také kladen na pochopení vzájemné provázanosti mezi vzděláním a specifiky rodinného prostředí romských dětí.

Pozornost je následně věnována popisu legislativy a cílů přípravné třídy. Na tuto kapitolu navazuje popis dokumentace přípravné třídy včetně organizace výchovně-vzdělávacího procesu, náplně činnosti a režimu dne v přípravné třídě R0.

V práci se dále zaměřujeme na problematiku romského asistenta a jeho funkci v přípravné třídě. Upozorňujeme na význam spolupráce školy s romskou rodinou a podpory zájmových aktivit v přípravné třídě, které přispívají k úspěšnosti dětí.

V praktické části práce evaluujeme existenci přípravného ročníku od doby zahájení činnosti po současnost. Jednotlivé roční přehledy jsou doplněny o grafy včetně analýz a závěrečného hodnocení.

Klíčová slova:

Výchova a vzdělávání romských dětí, romský asistent, školní připravenost, předškolní vzdělávání, přípravné třídy, základní školy, střední školy, vysoké školy, specifika rodinného prostředí, odlišnost romské rodiny, vztah ke vzdělání, spolupráce, přípravný ročník R0, cíle přípravné třídy, dokumentace přípravné třídy, organizace výchovného a vzdělávacího procesu, náplň činnosti, režim dne, podpora zájmových aktivit.

Annotation

My Bachelors work title is “Upbringing and education of Romany children” and it deals with specifics enlightenment process in a Romany minority. The main purpose of this work is to introduce and sum up activity of preliminary year-class R0 for Romany children. This class takes place before compulsory education and it is engaged in Jablonec nad Nisou.

The theoretical part of this work is dealing with summary of Romany history. We try to call attention to dissimilarities of this ethnic in reference to upbringing and education of Romany people in Czech Republic. Further more, we introduce types of school institution and the possible causes of Romany pupils failure. Major insist on understanding interferences between education and specifics family surrounding of Romany children.

Furthermore, attention to legislative description and goals of preliminary year-class is paid. The following chapter describes documentation of preliminary year-class including organisation of enlightenment process, contents of activities and day’s behavior.

This Bachelor work hereafter directs to Romany assistant problems and his function in preliminary class. We are highlighting the purpose of school cooperation with Romany family and support of hobbytry in preliminary class, because they contribute to children’s achievement.

The practical part of this work evaluates existence of preliminary class from the beginning till today. Summary of single years surveys are supplemented with graphs including analysis and final appreciation.

Key words:

Upbringing and education of Romany children, Romany assistant, school readiness, preschool education, preliminaries classes, primary schools, secondary schools, universities, specifics family surrounding, diversity of Romany family, relation to education, cooperation, preliminary year-class R0, targets of preliminary year-class, documentation of preliminary year-class, organisation of upbringing and educational process, contents of activities, day’s behavior, support of hobbytry.

Die Annotation

Diese Bakkalaureatsarbeit unter dem Titel "Erziehung und Ausbildung Roma-Kindern" hat seine Spezifikum in den Bereich Erziehungs-Edukations Prozess bei der Roma-Minorität. Der Hauptsinn diese Arbeit ist Bekannt machen und auswerten die Tätigkeit die Vorbereitungsklasse R0 für Roma-Kindern vor dem Beginn der Schulpflicht in Jablonec nad Nisou.

In den Theoretischen Teil ist erst ein Entwurf aus historischen Entwicklung der Roma-Komunität, weiter unterstreichen wir die Abweichung beim diesen Ethnik in Erziehung und Ausbildung in Tschechische Republik. Nächst ausführen wir Typen Schulanlagen und mögliche Gründe des Schulerfolglosigkeiten des Roma-Schülers. Hier betonen wir die Zusammenhänge zwischen Bildungen und Spezifikum Familien Umwelt den Roma-Kindern.

Die Aufmerksamkeit geben wir weiter für Beschreibung Legislative und den Ziel Vorbereitungsklasse. Auf diese Kapitole anbindet die Schilderung Dokumenten Vorbereitungsklasse einschliesslich Erziehungs-Ausbildungs Prozess organisation, Tätigkeit und Tagesablauf in die Vorbereitungsklasse R0.

Weiter beschreiben wir die problematik den Roma-Assistent und die Funktion in die Vorbereitungsklasse. Unterstreichen die Aufmerksamkeit in die Zusammenarbeit zwischen Schule und Roma-Familie sowie die Unterstützung Interessen Aktivitäten in die Vorbereitungsklasse, die zum erfolgreichen Kindern beitragen.

In den Praktischen Teil diese Arbeit ewalieren wir die Existenz diese Klasse von den Tätigkeit Beginn zum Gleichzeitigkeit. Einzelne Jahresübersichte sind mit Grafen, Analysen ergänzt sowie mit Abschlussbewertung.

Die Schlüsselwörter:

Erziehung und Ausbildung Roma-Kindern, der Roma-Assistent, die Schulvorbereitung, die Vorschulbildung, die Vorbereitungsklasse, die Grundschule, die Mittelschule, die Hochschule, die Spezifik den Familie Umwelt, die Abweichung der Roma-Familie, die Beziehung zum Ausbildung, die Zusammenarbeit in diesen Bereich, die Vorbereitungsklasse R0, das Ziel die Vorbereitungsklasse, die Dokumentation der Vorbereitungsklasse, die Organisation Erziehungs und Ausbildungs Prozess, die Tätigkeitsladung, der Tagesablauf, die Unterstützung der Interessen Aktivitäten.

Obsah

Úvod	10
1 Teoretická část	13
1.1 Přehled historického vývoje Romů.....	13
1.1.1 Historie.....	13
1.1.2 Současnost	17
1.2 Vzdělávání Romů v ČR	17
1.2.1 Přístup Romů ke vzdělání	18
1.2.2 Přístup majoritního obyvatelstva ke vzdělávání Romů	21
1.2.3 Školní připravenost romských dětí	22
1.3 Typy školských zařízení	23
1.3.1 Preprimární vzdělávání	23
1.3.2 Primární vzdělávání	25
1.3.3 Sekundární vzdělávání	28
1.3.4 Terciární vzdělávání	28
1.4 Školní úspěšnost x neúspěšnost romských žáků.....	28
1.4.1 Činitelé, kteří se podílejí na školní neúspěšnosti romských žáků.....	30
1.4.2 Vliv školní neúspěšnosti na osobnost romských žáků.....	31
1.4.3 Motivace romských žáků k učení	32
1.5 Specifika rodinného prostředí romských žáků.....	33
1.5.1 Odlišnosti romské rodiny.....	33
1.5.2 Vztah romské rodiny ke škole a vzdělání	34
1.5.3 Spolupráce mezi romskou rodinou a školou.....	34
1.6 Přípravný ročník R0.....	36
1.6.1 Legislativa.....	37
1.6.2 Cíle přípravné třídy	37
1.6.3 Organizace výchovného a vzdělávacího procesu	38
1.6.4 Náplň činnosti přípravných tříd	39
1.6.5 Režim dne v přípravné třídě R0	39
1.6.6 Dokumentace přípravné třídy	40
1.6.7 Romský asistent a jeho funkce v přípravné třídě R0	44

1.6.8 Spolupráce školy s romskou rodinou.....	44
1.6.9 Úspěšnost dětí	45
2 Praktická část.....	46
2.1 Cíl práce.....	46
2.2 Předpoklady práce.....	46
2.3 Použité metody	46
2.4 Popis analyzovaného vzorku	46
3 Přehled počtu dětí v přípravných ročnících od doby zahájení činnosti.....	47
3.1 Získaná data a jejich interpretace.....	62
4 Závěr	63
5 Seznam použité literatury	65
6 Seznam příloh.....	67

Úvod

Ve své bakalářské práci jsem si vybrala téma: Výchova a vzdělávání romských dětí.

Domníváme se, že v současné době je toto téma velice aktuální. Romové a naše vzájemné soužití je velmi citlivé téma nejen minulosti, ale i současnosti.

V současné době stále více vystupuje do popředí globalizace ve všech aspektech života. S tím přímo úzce souvisí životní nutnost spolupráce všech se všemi. Je nutný plný rozvoj spolupráce a také spolupráce i mezi etniky, žijícími na společném území.

Tato spolupráce by měla mít své základy ve stejném přístupu všech - ke vzdělání, k práci, ke kultuře a stejně tak ke zdravotní péči. Přístupem je v tomto případě rozuměno: stejná možnost a příležitost pro všechny a také stejná snaha a úsilí všech, bez ohledu na jakékoliv rozdíly a odlišnosti, tedy i bez ohledu na národní a národnostní původ.

Jednou z nejpočetnějších národnostních menšin v naší republice jsou Romové. Na rozdíl od menšin ostatních, ať už jde o Slováky, Poláky, Němce, Maďary, Ukrajince či další národnosti společensky, historicky i kulturně od nepaměti "evropské", jsou Romové etnickou skupinou se značně odlišnou historií, způsobem života, zvyky a přístupem k západní civilizaci. Jejich začlenění (integrace) do majoritní společnosti je proto obtížnější a někdy bývá i směřováno se snahou po prosté asimilaci.

Integrace Romů do naší společnosti je nutná nejen pro ně samé a jejich budoucnost, ale i pro budoucnost našeho státu a to z hlediska morálního, populačního a ekonomického. Při nízké porodnosti české a vysoké porodnosti romské je nutné počítat se stále větším procentem romské populace v rámci obyvatelstva naší republiky. Je proto v zájmu nás všech, aby tato skupina byla ve společnosti integrována v plné míře jak ze všeobecných důvodů společenských a kulturních, tak i vzhledem k jejímu vzrůstajícímu významu ekonomickému jako zdroji pracovních sil a to sil, pokud možno, kvalifikovaných.

Majoritní společnost by se měla snažit Romům vytvořit veškeré možné podmínky, které jim umožní pracovní, kulturní a společenské začlenění při plném zachování a rozvíjení jejich vlastní kultury a kladných národních znaků. Toto je nutné realizovat bez poskytování výjimečných výhod pro Romy, tedy i bez tzv. "pozitivní diskriminace", která je spíše na škodu než ku prospěchu. Romové sami musí v rámci svého společenství vytvořit takové podmínky, které budou tlačit každého jedince k pochopení významu a přímo nutnosti vzdělání, práce, kulturního způsobu života, k pochopení významu socializace v rámci majoritní společnosti.

Úspěšná integrace Romů s majoritním obyvatelstvem je dlouhodobý proces, který je

vázán ve velké míře především na výchovu a vzdělávání romských dětí. Školní vzdělanost však stojí v hodnotovém žebříčku Romů hluboko pod touhou získat peníze nebo hmotné statky.

Školní neúspěšnost romských žáků a žákyň je jedním z naléhavých problémů českého vzdělávacího systému. Pro českou společnost je důležité napomáhat při zvyšování školní úspěšnosti romských žáků a žákyň, aby nedocházelo k jejich vyčleňování ze vzdělávání. Vzdělávacích nástrojů, které tyto handicapity romských dětí pomáhají odstraňovat je k dispozici celá řada, např. přípravné ročníky, pedagogičtí asistenti, školní či mimoškolní doučování, vytváření otevřené komunitní atmosféry na školách, zvyšování motivace romských rodičů a jejich důvěry.

Podmínkou zvýšení vzdělanostní úrovně romského etnika je akceptování etnických, sociálních a kulturních odlišností ve výchovně vzdělávacím procesu. Je obtížné umísťovat ve školách děti, aniž by byly postupně integrovány do společnosti. Je důležité budovat vztah mezi školou a celou romskou komunitou. Již při zápisu do základních škol je třeba věnovat romským rodičům vlídnou, trpělivou a ujišťující pozornost. A poté udržovat kontakt po celou dobu školní docházky dítěte.

Stěžejní je, aby sami rodiče pochopili význam vzdělání svých dětí a vedli je k tomu.

Cílem bakalářské práce je zmapovat a analyzovat činnost přípravného ročníku R0 pro romské děti před začátkem povinné školní docházky v Jablonci nad Nisou. Tuto činnost budeme evaluovat od doby vzniku přípravného ročníku (od školního roku 1993/1994) až do školního roku 2007/2008.

Metody, které jsem v bakalářské práci použila, jsou: studium a analýza dokumentů, studium školní dokumentace, osobní rozhovory s pedagogy, osobní rozhovory s dětmi, pozorování a sledování vzdělávací práce.

Uvedení do struktury práce:

Nejprve stručně popíši historický vývoj Romů, od první zmínky až po současnou situaci u nás v ČR. Dále se budu zabývat jejich vzděláváním. Nejprve vymezím přístup Romů ke vzdělání, pak přístup majoritního obyvatelstva ke vzdělávání Romů. Budu se zabývat romskými pedagogickými asistenty a školní připraveností romských dětí. Vyjmenuji, jaké možnosti vzdělávání v ČR pro romské etnikum jsou, a popíši jednotlivé typy školských zařízení.

V návaznosti na školská zařízení se budu zabývat školní úspěšností nebo neúspěšností romských žáků a budu hledat příčiny selhání romských dětí v procesu učení. Také se budu věnovat tématu vlivu školní neúspěšnosti těchto žáků na jejich osobnost, a kteří činitelé se na vzniku neúspěšnosti podílejí. Pokusím se zabývat tím, jak by se romští žáci dali motivovat k učení a motivace se nebude týkat pouze jich, ale celé jejich rodiny. Dále na toto naváží popisem specifík tradiční romské rodiny a odlišnosti romské rodiny od rodiny majority. Na závěr teoretické části popíši vztah romské rodiny ke škole a ke vzdělání jako takovému a nastíním spolupráci mezi školou a romskou rodinou.

Ve druhé části práce se budu zabývat přípravným ročníkem R0 pro romské děti, který je v Jablonci nad Nisou a úspěšně funguje již šestnáctým rokem.

Nejprve přípravný ročník popíši, pak vymezím legislativu, dle které se přípravné třídy vymezují. Dále se budu zabývat cíli a dokumentací přípravné třídy, také popíši organizaci výchovného a vzdělávacího procesu, který musí být v co největší míře přizpůsoben vývojovým možnostem dětí. Dále se budu zabývat funkcí romského asistenta v přípravné třídě a tím, jak třída a její zaměstnanci spolupracují s rodiči dětí a jejich rodinami. Ve své práci se také budu věnovat zájmovým aktivitám, které jsou v přípravné třídě podporovány, a budu zkoumat úspěšnost dětí v této třídě. Na závěr uvedu přehled počtu dětí v přípravných ročnících od doby zahájení činnosti. Každý školní rok doplním grafickým znázorněním počtu dětí. Nakonec provedu souhrn a interpretaci získaných dat.

1 Teoretická část

1.1 Přehled historického vývoje Romů

Pravlastí Romů je Indie. Jejich předkové náleželi převážně k původnímu obyvatelstvu.

Již v jejich vlasti jim pomáhalo kočování uplatnit řemeslné dovednosti (zejména kovářské), ale i schopnosti bavit publikum hudbou, tancem a různými kejklemi.

Z Indie Romové emigrovali patrně za obživou. Jejich migrace trvala řadu století. Vzhledem k chybějícím pramenům a dokumentům nelze přesně určit, kdy se Romové na svou pouť do Evropy vydali ani to, co je k tomu přimělo (Unucková, 2007).

1.1.1 Historie

Vzhledem k tomu, že Romové v průběhu své historie nevytvořili vlastní písmo ani literaturu a v důsledku jejich, jak se zdá, od počátku kočovného života, nemají historikové dostatek pramenů k počátkům romského etnika a to jak písemných, tak hmotných. O to více při studiu romské historie vystupuje do popředí význam antropologie, srovnávací etnografie a lingvistiky.

Kolébkou Romů jako indoevropského etnika je Indie (*Báro than*), za romskou pravlast lze považovat Rádžastán (členský stát ve střední Indii) nebo Paňdžáb.

„Předkové dnešních Romů patřili pravděpodobně k původnímu obyvatelstvu Indie, které bylo někdy v polovině 2. tisíciletí př. n. l. buď vytlačeno do těžko přístupných a okrajových oblastí, nebo podmaněno a včleňováno do velmi složitého systému“ (Nečas, 1999, s. 10).

Jednou ze složek původního obyvatelstva v Indii byli Domové, kteří po porobení árijskými dobyvateli svou existencí připomínali život pozdějších Romů. Věnovali se kovářství a kotlářství, obchodu, uklízení a odstraňování nečistot, hudební, taneční a kejklářské činnosti, ale také podvodům, krádežím dobytka, potulce a žebrotě. Neznali písmo a neměli literaturu, kterou nahrazovala ústní lidová slovesnost. Předkové Romů patřili zřejmě k nejnižším a nejopovrhovanějším kastám. Ve své pravlasti byli v roli méněcenného menšinového obyvatelstva. Žili kočovným životem a nikdy tu nevytvořili ani náznak územního společenství, kmenového svazu či jiné předstátní, tím méně státní organizace.

Těžké životní podmínky vedly v rozmezí 3. – 10. st. k exodu tohoto etnika směrem na západ. Opuštění Indie jim patrně umožnilo uvědomit si odlišnost od místního obyvatelstva a

vědomí společného původu. Název Domové se mohl stát jménem pro celé etnikum. V průběhu času se pak změnila i začáteční hláska z d na l (v Arménii – Lomové) a v Evropě na r (Romové) (Nečas, 1999).

Nejprve prošli předkové Romů perskou říší Sásánovců (dnešní Írán). Před vstupem do Evropy se romské etnikum rozdělilo na dva proudy, z nichž méně početný postupoval podél severoafrického pobřeží a v 9. st. se ocitl na Pyrenejském poloostrově, základní proud přes Konstantinopol a Dardanely se dostal na Balkán a odtud pak do celé Evropy.

První zprávy o Romech na našem území pocházejí z doby krátce po roce 1400. V té době se Romové pohybovali střední Evropou v poměrně velkých skupinách“ (Unucková, 2007, s. 7, 8).

„Snad první zmínku o výskytu Romů na našem území můžeme najít v Dalimilově kronice (kde se mluví o jakýchsi tatarských zvědech, se kterými mohli být Romové zaměněni)“. (Kovaříková, 1998, s. 5, 6).

Romové se nesnažili o integraci do středověké společnosti. Kromě jejich vlastního nezájmu zde působila i skutečnost, že prostě nenašli zemi, která by jim byla ochotna poskytnout trvalé sídlo, a dokonce ani místo, kde by se mohli na delší dobu usadit. Docházelo k prvním třenicím a následně k prvním protiromským opatřením, k vyhánění Romů z jednotlivých evropských křesťanských zemí. Z Romů se stali všude nechtění a odmítaní psanci, často podezřívání z vyzvědačství ve prospěch stále více Evropu ohrožujících Turků. V případě jakékoliv zločinné činnosti byly vždy prvními podezřelými, pokud se pohybovali v oblasti, kde k činu došlo. Často byli i odsouzeni, ačkoliv jim vina nebyla prokázána.

„Z konce 14. století pochází další zmínka o Romech v Popravčí knize pánů z Rožumberka.

Ale skutečným důkazem, že se Romové na našem území vyskytovali, je ochranný glejt vydaný na základě žádosti „Ladislava, vojvody lidu cikánského“ 17. dubna 1423 na Spišském hradě Zikmundem – císařem římským a králem českým. Tento glejt si sebou Romové přinesli až do Francie. A protože byl vydaný v Čechách a českým králem, pojmenoval francouzský panovník tyto nově příchozí podle země, ze které přišli – obyvatelé Čech. Toto období je historiky označováno za „zlatý věk Romů v Evropě“. Tento „zlatý věk“ však dlouho netrval. V roce 1427 pařížský arcibiskup exkomunikoval Romy z církve“ (Kovaříková, 1998, s. 5, 6).

„Romové byli pronásledováni od 16. století po celé západní a střední Evropě. Byli obvykle trestáni – muži oběšením a ženy vypálením cejchu a vypovězením ze země.

Ve Španělsku a ve Francii bylo běžným trestem přidělení na galeje nebo deportace do zámoří.

V 17. a 18. století byli Romové na některých místech postaveni mimo ochranu zákonů a kdokoli je mohl na potkání beztrestně zabít. Trestáni byli i obyvatelé, kteří Romům pomáhali“ (Unucková, 2007, s. 8, 9).

„Nejvyššího rozsahu dosáhlo pronásledování Romů ve 20. letech 18. století, kdy bylo doloženo 182 protiromských procesů a vyneseno 93 trestů smrti. Protiromská opatření tehdy kulminovala na území krajů Berounského, Kouřimského a Chrudimského, dějištěm soudních řízení s Romy však byly často také městské hrdelní soudy v kraji Čáslavském, Klatovském, Plzeňském a Prácheňském.

Důvodem postihů nebyla etnická příslušnost, nýbrž způsob života, který se vymykal kontrole mocenského aparátu a průvodními delikty (drobné krádeže, polní a lesní pych, žebrota, které byly doménou žen a dětí, ale také věštění a hádání z ruky, poskytování léčivých bylin, při čemž hrozilo ženám obvinění z čarodějnictví) narušoval strukturu pozdněfeudální společnosti“ (Nečas, 1995, s. 18).

V polovině 18. století ukončila pronásledování Romů až Marie Terezie. Vydala nařízení, která byla zaměřena na asimilaci romského etnika. Zakazovala Romům kočování a používání romského jazyka. Dále povolovala jen úřední sňatky a nutila je k jinému oblékání a děti odebírala a dávala je na převýchovu do neromských rodin.

Za vlády Marie Terezie a Josefa II. se v Čechách, na Moravě, ve Slezku a hlavně na Slovensku, začalo usazovat velké množství Romů (Kovaříková, 1998).

„Většina společnosti v 19. století považuje i nadále Romy za tuláky, kteří putují z místa na místo. Ve 30 letech 19. století se počet Romů odhadoval asi na 600 000 osob v Evropě. Do majoritní populace se prosazovali především romští hudebníci“ (Unucková, 2007, s. 10, 11).

„Koncem 19. století se rozdíl mezi Čechy a Romy začali zvětšovat. Rozmach tovární výroby, zrušení tradičních vlastnických vztahů k půdě, změna tradičních společenských vztahů a také rozmach vědy – toto vše způsobilo, že se změnila struktura a mentalita celé společnosti. Romové se nestačili tak rychle přizpůsobit a z etnické skupiny šikovných řemeslníků a dobrých hudebníků se stala sociálně zaostalá skupina obyvatel“ (Kovaříková, 1998, s. 6, 7).

„Před první světovou válkou byli téměř všichni Romové negramotní (majoritní společnost jim svým přístupem motivaci ke vzdělání spíše upírala).

Přestože byli Romové za První republiky uznáni svébytnou národnostní menšinou, Československo vůči nim nadále uplatňovalo zákon o potulce (z roku 1885) a státní úřady jim věnovaly mimořádnou pozornost.

V roce 1927 se projevila snaha o řešení „romské otázky“ přijetím zákona č. 117 o potulných Cikánech. Zásadní význam se připisoval řádně vedené evidenci Romů, soupisu všech kočovníků, mezi něž se počítali i Romové polousedlí (ti, kteří se přes zimu zdržovali na jednom místě a během sezóny cestovali za prací)“ (Unucková, 2007, s. 10, 11).

Byly vydány tzv. cikánské legitimace a kočovnické listy. Bylo zakázáno kočovat a tábořit v tlupách bez povolení starosty obce. Zákon dále obsahoval naprostý zákaz držení jakýchkoliv zbraní a umožňoval zákaz kočování v určitých obvodech. Úřady mohly vydat nařízení, aby kočovní a potulní Romové byli podrobeni lékařské prohlídce a dalším opatřením v zájmu veřejného zdraví. Šlo o výjimečný zákon, který obsahoval ustanovení, jež byla v rozporu s ústavními občanskými právy.

První škola pro romské děti byla založena v roce 1926 v Užhorodě, kterou si postavili samotní Romové, a ve třicátých letech vznikla v Košicích hudební škola pro Romy. I přes diskriminující zákon (O potulných Cikánech) a další zákonná opatření, byla zřetelná postupná integrace Romů do společnosti (Unucková, 2007).

Na konci 30 let se do Československa uchýlila řada romských rodin, které prchali z okupovaného Rakouska a nacistického Německa.

Od roku 1940 bylo Romům zakázáno kočovat a museli se buď usadit v domovské obci, nebo v místě posledního pobytu. Četnické stanice měly dohled nad nově usazenými Romy, kterým bylo zakázáno vzdalovat se z místa pobytu. Ti, kteří se nepodřídili nařízení, byli umisťováni do kárných pracovních táborů. Podle evidenčních soupisů (které násilné usazování provázely) se na území protektorátu nacházelo zhruba 7000 Romů.

„Výnos o potírání cikánského zlořádu se stal výchozím dokumentem nejen pro provedení soupisu, ale také pro zřízení tzv. cikánských táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu“ (Unucková, 2007, s. 12).

2. světová válka byla největší tragédií pro evropské Romy. Byly totiž podle nacistické

rasové teorie považovány za méněcennou rasu. V průběhu 2. světové války přišli téměř všichni „čeští“ Romové o život. Ale na území Slovenska Romové tolik sankcionováni jako v Čechách. Na Slovensku byly tábory spíše pracovní než vyhlazovací. „Původní „čeští“ Romové byli téměř vyvražděni. Před válkou žilo na našem území téměř 8 tisíc Romů a po válce jich zbylo asi 600. Ale stěhovali se sem Romové z Maďarska, Rumunska a z východního Slovenska, kteří byli rozptylováni jako levná pracovní síla do průmyslových oblastí Čech a Moravy. Ale uvnitř romské společnosti docházelo k degradaci, neboť násilné přestěhování do neznámých podmínek, bez respektování jejich specifik, mělo za následek to, že se rozpadly tradiční normy a hodnoty romského etnika. Postupně zanikaly tradiční romské způsoby obživy a také populační nárůst, a ty měly za následek prohloubení chudoby a sociální zaostalosti Romů“ (Kovaříková, 1998, s. 7).

1.1.2 Současnost

Po roce 1989, který přinesl spoustu změn, se znovu probouzí emancipační hnutí potlačené na začátku 70. let. Romové zakládají politické strany a hnutí. Záhy vznikají romská občanská sdružení, která zaměřují svoji práci především na vzdělávání a rozvoj kultury.

V roce 1991 se při sčítání lidu mohli Romové poprvé přihlásit k romské národnosti a uvést romštinu jako mateřský jazyk. Této možnosti však využila jen část Romů. Ačkoliv jejich počet byl odhadován nejméně na 151 000 osob, jako Romové se přihlásily pouze 32 903 osoby a romštinu jako mateřský jazyk uvedlo 24 294 osob.

V roce 1997 vypracovala vláda „Zprávu o situaci romské komunity v ČR“, která se měla stát v této oblasti základem politiky. V roce 1999 byla schválena nová koncepce tzv. integrace romské komunity (Unucková, 2007).

„S přechodem k tržní ekonomice se nekvalifikovaní Romové často znovu dostávají na okraj společnosti. Proto se prioritou mnoha romských i neromských, vládních i nevládních organizací stává otázka vzdělání“ (Unucková, 2007, s. 15).

1.2 Vzdělávání Romů v ČR

Úroveň vzdělání romské populace je neobyčejně nízká (v důsledku časté neznalosti českého jazyka, horších sociálních podmínek i podceňování úlohy vzdělání) a projevuje se značnou negramotností ve starších věkových skupinách a pologramotností u mladších věkových skupin.

I mladá populace má však nízkou úroveň vzdělání (ve věku 20–29 let), protože prošla

většinou jen základním vzděláním. A také současná situace vzdělání romských dětí a mládeže je provázena stále mnohými svízeli a neúspěchy.

K objektivním příčinám, které romským dětem ztěžují přístup ke vzdělání, patří i jedna příčina subjektivní a tou je vnitřní vztah Romů k celému souboru školních vědomostí. Škola nezaujímá v jejich hodnotovém žebříčku významnější postavení, neboť Romové usilují vyrovnat se majoritnímu obyvatelstvu co nejrychleji spíše po hmotné než po duševní stránce. Mnozí dospělí Romové jsou negramotní a ti, kteří se psát a číst naučili, po skončení školní docházky tyto vědomosti zpravidla nevyužívají. A negramotní nebo pologramotní rodiče pak svým dětem nedovedou pomáhat při domácí přípravě na vyučování, což patří k další příčině školního neprospěchu romských žáků. Nejzávažnější problémy souvisejí však s jazykovou bariérou. Mnohé děti nastupují do prvních tříd s omezenou, někdy vůbec žádnou znalostí češtiny, která pak nepostačuje k porozumění probíraného učiva. Školský systém nejenže nepočítá s odlišnou jazykovou vybaveností romských dětí, ale někdy ji pokládá za sociálně patologický rys romského etnika (Nečas, 1995, s. 54, 55).

Legislativní rámec vzdělávání romského etnika

V současné době je velká část opatření, které jsou orientované na romskou komunitu, zaměřena na výchovu a vzdělávání nastupující generace.

Oblast vzdělávání je velmi důležitá pro změnu společenského postavení romské minority.

Romští žáci jsou znevýhodněni ve své školní práci, výkonnosti i v sociálních vztazích ve škole. Zákon č. 561/2004 Sb je „školský zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání“. Dle §16 tohoto zákona je dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami také osoba se sociálním znevýhodněním. Sociálním znevýhodněním se pro účely tohoto zákona se rozumí rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením a ohrožení sociálně patologickými jevy.

1.2.1 Přístup Romů ke vzdělání

Vzdělání a výchova romských dětí v dřívějších dobách neprobíhaly systematicky a plánovitě. Děti se všemu potřebnému učily tím, že se účastnily veškerého denního života dospělých. Již od útlého věku se musely podílet na zajišťování potravy (Horváthová, 2002).

„Součástí světa dospělých, kterého dětem nebylo bráněno se účastnit, bývala vyprávění rozličných příběhů za života s prvky mýtické symboliky, nadsázky i reality. Jedná se především

o slovesný útvar romsky zvaný *paramisa* – pohádky. Pohádky byly pro malé posluchače velkou školou, děti měli možnost se na jejich základě dozvídat životní moudra dospělých, a především do sebe vstřebat a pochopit etické normy skupiny“ (Horváthová, 2002, s. 29).

„Škola je pro většinu tradičních Romů de facto prvním, kvalitativně odlišným setkáním s neromskou institucí. Do doby nástupu do školy jsou kontakty romského dítěte s neromským okolím jenom povrchní a bez hlubší interakce. Ve škole se poprvé ocitá nechráněno přítomností své rodiny. Každé romské dítě musí v této situaci zažívat velké ohrožení, pocity cizoty a neporozumění. Jsou to pocity, které nikdy nezapomene a předává je svým dětem. Kdyby škola a učitelé s tímto naléhavým a jistě ohrožujícím pocitem romského prvňáčka nakládali s větší empatií, kdyby měli dost trpělivosti a laskavosti, pravděpodobně by romské dítě časem tento pocit odcizení a strachu zvládlo“ (Frištenská, Víšek, 2002, s. 65, 66).

Romské děti přicházejí do základních škol se značným vstupním handicapem, protože je rodiče na vstup do základních škol ve většině případů neumějí připravit.

Důvodů, které k tomuto faktu vedou, je několik. Často je to „školní nepřípravenost“ a nedostatečná znalost českého jazyka u většiny romských dětí, které do první třídy vstupují. A toto velmi často (do jisté míry unáhleně) vede k umístění těchto dětí do praktických či speciálních škol (Navrátil, 2003).

Ale na druhou stranu vzdělání nepředstavuje pro většinu romských rodin hodnotu, o niž by bylo třeba usilovat. Postoj Romů k práci školy je spíše negativní. Romové vnímají školu často jako nutné zlo, kterému se vyhýbají. Výsledkem bývá nezájem romských dětí o školu, absence domácí přípravy na vyučování, nespokojenost žáků ve škole a v neposlední řadě záškoláctví (Kovaříková, 1998).

„*Romský jazyk* představuje pro velkou část našich Romů stále jazyk mateřský, i když stav romštiny není uspokojivý. Desítky let, kdy byl tento jazyk komunistickou propagandou považován za hantýrku a Romové byli přesvědčováni o škodlivosti jeho předávání vlastním potomkům, napáchala neodčinitelné škody. Vlastní jazyk mnoho Romů zapomnělo, českému se odposlechem naučilo nedokonale a jako většina cizinců ovládají i oni jen jeho hovorovou a někdy přímo slangovou verzi. Řada Romů navíc mluví česky s použitím akcentu typického pro romštinu, což je na veřejnosti terčem obecného posměchu.

Odborníci zjistili, že Romové, kteří chtěli na své děti mluvit pouze česky, přitom český

jazyk sami dobře neovládali – hovořili tzv. romským etnologem češtiny, a nenaučili své děti dobře ani česky, ani romsky. Naopak děti, které odmala vnímaly romštinu jako svůj první – mateřský jazyk a relativně dobře se mu naučily, měly pak lepší předpoklady pro zvládnutí dalšího jazyka na stejné úrovni, jazyka českého“ (Horváthová, 2002, s. 30).

Romský asistent

„Aby se školský systém stal vůči romským dětem přátelštější, je nutná přímá participace Romů na vzdělávání svých dětí. Je to historicky poprvé, kdy byla Romům vytvořena možnost, aby se na vzdělávání svých dětí podíleli. Protože však je jen málo kvalifikovaných romských učitelů, vláda schválila dvě základní opatření, která mají povahu vyrovnávací akce. Jedním je zavádění romských pedagogických asistentů do škol a druhým je možnost zakládání přípravných „nultých“ ročníků pro romské děti před nástupem do první třídy“ (Frištenská, Víšek, 2002, s. 68).

V roce 1997 schválila vláda ČR možnost zavádění romských pedagogických asistentů. Tato funkce je zřizována podle pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ke zřizování přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním a k ustavení funkce vychovatele – asistenta učitele ze dne 30. 11. 2000) (Frištenská, Víšek, 2002).

Dle § 2 zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů je asistent pedagoga pedagogickým pracovníkem, který vykonává přímou pedagogickou činnost.

Ředitel mateřské školy, základní školy, základní školy speciální, střední školy a vyšší odborné školy může se souhlasem krajského úřadu ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami zřídit funkci asistenta pedagoga.

„Hlavními činnostmi asistenta pedagoga jsou pomoc žákům při přizpůsobení se školnímu prostředí, pomoc pedagogickým pracovníkům školy při výchovné a vzdělávací činnosti, pomoc při komunikaci se žáky, při spolupráci se zákonnými zástupci žáků a komunitou, ze které žák pochází (§ 7 vyhlášky č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných)“ (Pešatová, Švingalová, 2005, s. 103).

Kompetence, předpoklady pro výkon funkce i kariérní systém asistenta pedagoga jsou

legislativně upraveny teprve od roku 2005, a to zákonem č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů a vyhláškou č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérnímu systému pedagogických pracovníků. Odbornou kvalifikaci získávají podle § 20 zákona č. 563/2004 Sb. (o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů) a předpoklady pro výkon funkce asistenta pedagoga upravuje § 3 zákona č. 563/2004 Sb.

1.2.2 Přístup majoritního obyvatelstva ke vzdělávání Romů

Vzdělání romské populace je možno pokládat za rozhodující předpoklad vzestupu romského etnika a je předpokladem jeho integrace do společnosti.

Cílová skupinou je romská populace v celém průřezu; to znamená děti od narození, přes školky, základní školy, střední školy, vysoké školy, ale také dospělá a starší romská populace, která je mimo vzdělávací a výchovný systém. Je důležité, aby systém vzdělání a výchovy byl tak propojen, aby pohltil všechny tyto skupiny (Balvín, 1997).

Většina romských žáků (asi 70%) končí v současné době v základních školách praktických. A je vysoké procento jedinců, kteří navštěvují základní školu a ukončují ji v nižších než v devátých třídách. Klíčem, který změní společenské postavení romské komunity, se stává vzdělanost. Je třeba nalézt účinný způsob, jak romským žákům pomoci zvýšit úroveň aktuálního školního vzdělávání (Navrátil, Mattioli, 2001).

Negramotnost nebo nízká úroveň vzdělání předurčuje Romy pro nekvalifikované, špatně placené práce nebo k nezaměstnanosti. S tím souvisí nízká životní úroveň a nedostačující ekonomické podmínky. Pejorativní hodnocení této etnické skupiny, její řazení k nejnižší sociální skupině a skutečnost, že jejím klíčovým atributem chování je nízká přizpůsobivost, vyvolává strach romské populace, jejímž důsledkem je izolovanost, nedůvěra a permanentní obrana až agrese (Navrátil, Mattioli, 2002).

Asimilační tlak, který byl dominantní do devadesátých let, se v současnosti zmírňuje. Škola jako instituce nechce nikoho diskriminovat, ale mohou v praxi nastávat situace, kdy si učitelé nesprávně vykládají školní neúspěchy romských žáků, protože nepochopili etnické zvláštnosti romských žáků.

V současné době je pozornost zaměřena na vzdělávací systém jako celek. A to hlavně na nepřipravenost stávajícího, především základního, systému vzdělávání na kulturní specifika romských žáků a na diferencovaný přístup k nim (Navrátil, 2003).

A v neposlední řadě jde také o střet hodnot. Vzdělání v rámci romské komunity pravděpodobně nepředstavuje hodnotu proto, že vzdělaných lidí je v této komunitě minimálně (Navrátil, 2003).

Rodiče mají obvykle jen základní vzdělání, které absolvovali v základní škole praktické a předávají tento vzorec svým dětem. Také romští rodiče nevytvářejí na své děti takový tlak jako rodiče neromští – pokud se dítěti k něčemu nechce, tak ho k tomu romští rodiče většinou nenutí.

Rodiče nechávají raději svoje děti chodit do praktické školy, která je pro ně přijatelnější, kde jsou nároky menší a kam už často chodí řada jejich sourozenců (Unucková, 2007).

„Základem vzdělávacího systému pro romské děti by však měly být běžné školy, pravda poněkud „přátelštější“ ke všem svým žákům. Základním způsobem, jak vzdělávat romské děti, by se měla stát multikulturní škola, škola připravená na odlišnosti svých žáků (včetně odlišnosti romských dětí), ba dokonce z odlišnosti těžící“ (Frištenská, Víšek, 2002, s. 67).

1.2.3 Školní připravenost romských dětí

Čím se liší romské děti od neromských při nástupu do školy?

Častým a velmi vážným handicapem je nevyhovující bydlení a životospráva romské rodiny. Dítě bývá nuceno trávit čas v přeplněných, vlhkých, nevětraných místnostech, stravu mívá nevhodnou a nepravidelnou; nepravidelný bývá i jeho spánek. To zhoršuje jak duševní kondici, tak zdravotní stav.

V rodinách Romů se mluví entolektem češtiny nebo romsky a komunikační možnosti dětí jsou méně či více vzdáleny příštímu vyučovacímu jazyku. Rodiče podceňují vzdělání a školu chápou jako nutné zlo a podle toho zaujímají nedůvěřivý až nepřátelský vztah k pedagogické veřejnosti a ke školským úřadům (Nečas, 1999).

Velmi málo romských dětí prochází mateřskou školou a výchova v romské rodině zpravidla není dobrou přípravou pro školní práci. Dítě zřídka získává zkušenost s knížkou, tužkou a papírem (mnohem spíše s televizí). Chybí omalovánky, doplňovačky, hádanky, kvízy, stavebnice.

„Testy zjišťující školní zralost, respektive pohotovost romských dětí k nastoupení a začlenění do normální školní docházky, nezohledňují etnické a kulturní odlišnosti malých Romů, takže část bývá při nich neúspěšná a putuje do základních škol praktických místo do základních škol. Někdy si rodiče tuto školu dokonce vymáhají, neboť jejich děti se tam lépe cítí, mívají

v základních školách praktických početní převahu a dosahují tam bez větší námahy přiměřených úspěchů a často předčí své neromské spolužáky“ (Nečas, 1999, s. 111).

V základních školách počítají s dětmi, které při vstupu do první třídy ovládají vyučovací jazyk, mají rozvinuté slovní vlastnosti a rodinné zázemí příznivé pro studium (Navrátil, 2003).

Jazyková bariéra romských dětí je při vstupu do školy dobře známým problémem (Říčan, 1998).

„Nesporné se zdá být vynikající nadání romských dětí pro hudbu a tanec. Toto nadání je patrně dědičné a jeho rozvoj podporuje jak přítomnost vzorů k napodobení, tak tradiční volnost romské výchovy, minimálně užívající zákazů a uvolňující spontánnost.

Romské děti bývají živější, temperamentnější, hůře se ukáznou, vykřikují atd. Také se hůře soustředí: mívají slabou úmyslnou pozornost. Potřebují častější přestávky, při nichž si mohou zacvičit, zakřičet či zazpívat. Při výuce jim vyhovuje dramatizace a technika hraní rolí“ (Říčan, 1998, s. 112).

1.3 Typy školských zařízení

1.3.1 Preprimární vzdělávání

Předškolní vzdělávání

„V předškolním období romské dítě většinou vyrůstá živelně. Psychologická vyšetření při zjišťování školní zralosti podávají obraz nepřipravenosti na školní práci. Projevy dítěte nesou znaky pseudoretardace, která je výsledkem výchovné zanedbanosti. Školní zralost by měla být výsledkem působení rodiny, případně výchovně-vzdělávací práce mateřské školy“ (Šotolová, 2001, s. 43).

Mateřskou školu navštěvuje pouze malé procento romských dětí. Důvody jsou – ekonomické (poplatky za MŠ) a dále rodiče většinou necítí potřebu děti do MŠ posílat (Kovaříková, 1998).

V případě, kdy romské dítě mateřskou školu navštěvuje, zlepší se jeho schopnost komunikovat, zmírní se také jazyková bariéra a dítě si často osvojí chybějící hygienické návyky. Dále se naučí pracovat s knížkami a hlavně v mateřské škole naváže přátelské vztahy s ostatními dětmi (Říčan, 1998).

Domnívám se, že by bylo dobré, aby také v mateřských školách působili romští pedagogičtí asistenti, kteří by romským dětem pomohli překonat jazykovou a sociální bariéru.

Přípravné třídy

„Vzhledem k tomu, že do mateřské školy chodí jen mizivé procento romských dětí, zřizují se v regionech s větším počtem Romů přípravné, tzv. nulté ročníky určené pro romské i neromské děti ve věku těsně předškolním, případně pro děti s odloženou školní docházkou, u nichž je nutno po nástupu do školy počítat s potížemi“ (Říčan, 199, 114).

„Ze zkušeností pedagogů a z výsledků psychologických vyšetření školní zralosti vidíme, že handicap romských dětí, které přicházejí do prvního ročníku ZŠ, se netýká pouze oblasti jazykové, ale také sociální, kulturně společenské a pohybové“ (Šotolová, 2001, s. 44).

Cílem přípravných tříd je systematicky připravovat děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí k bezproblémovému začlenění se do vzdělávacího procesu od prvního ročníku základní školy. Dalším cílem je předcházení případným neúspěšným začátkům dětí ve školní docházce, které by mohly negativně ohrozit průběh jejich dalšího vzdělávání.

Přípravné třídy se zřizují při základních školách, při mateřských školách a při praktických školách.

„Funkce těchto ročníků je přibližně tatáž jako funkce mateřské školy. Přípravné ročníky se velmi dobře osvědčily, jejich absolventi prospívají na základní škole mnohem lépe než děti, jež jimi neprošly. Pro romské děti mají jedinou nevýhodu – rodiče je do nich nejsou povinni posílat“ (Říčan, 1998, s. 114).

Náplní přípravných tříd by neměla být pouze zaměřenost na zmírňování jazykové bariéry a jejich činnost by se neměla omezit jen na výuku českého jazyka, ale musí také rozvíjet jazyk, kulturu a tradice Romů vůbec (Šotolová, 2000).

Přípravná třída se nezapočítává do povinné školní docházky, děti se neklasifikují. K dokumentaci přípravné třídy se používá třídní výkaz s katalogovými listy pro nižší stupeň, na mateřské škole dokumentace pro mateřskou školu. Na konci školního roku se slovně zhodnotí, jak dítě pracovalo a s jakým výsledkem přípravnou třídu absolvovalo.

Organizace i program přípravné třídy je maximálně přizpůsoben vývojovým a jazykovým možnostem každého dítěte a jeho potřebám.

Pro práci v přípravné třídě je velmi důležité vytvoření příjemného prostředí, aby děti odcházely domů s pocitem uspokojení ze dne prožitého ve škole a na každý další den se těšily.

K plnění výchovných a vzdělávacích úkolů je zapotřebí využívat všech (i netradičních) metod a forem výuky. Děti je třeba co v největší míře motivovat a vzbuzovat jejich zájem o zadaný úkol. Jednotlivé činnosti musí být zařazovány do programu promyšleně, s ohledem na rovnováhu psychického zatížení dětí (střídání živějších činností s klidnou prací, náročnějších činností s méně náročnými). Délku vyučovací jednotky si pedagog určuje sám, podle stavu pozornosti dětí nebo jejich únavy.

„V přípravném ročníku pro romské děti musí být jazyková výchova pojímána jako součást celého systému předškolní výchovy. To znamená výchovy rozumové, literární, hudební a tělesné se zacílením pobytu romského dítěte v kolektivu (ve škole, při hrách, při vycházkách apod.)“ (Balvín, 1996, s. 31).

V přípravných třídách se hodně uplatňují romští pedagogičtí asistenti, kteří pomáhají nejenom pedagogům při výchovné a vzdělávací činnosti, ale také při komunikaci se žáky a při spolupráci se zákonnými zástupci žáků a komunitou, ze které žáci pocházejí.

Navázání kontaktu s rodinou a získání její důvěry je velkým přínosem pro práci v této třídě a pro další vzdělávání dětí. Pedagog se musí stále snažit o kontakt s rodinou, o vzbuzení zájmu o úspěchy, ale i problémy dětí. Je důležité, aby rodiče nabyli přesvědčení, že pedagogové mají opravdový zájem o rozvoj jejich dětí a že docházka do přípravného ročníku je pro ně přínosem.

„Dítě předškolního věku před vstupem do školy, by se mělo umět vyjadřovat plynule, srozumitelně, samostatně o věcech, bytostech, jevech a situacích, které ho obklopují a jež samo psychicky prožívá a které odpovídají jeho psychickému vývoji a znalostem světa (vnějšího i vnitřního). Projev by měl být esteticky účinný a emotivně přiměřený“ (Balvín, 1996, s. 30, 31).

1.3.2 Primární vzdělávání

Základní školy

„Nástup do prvního ročníku je v životě romského dítěte nesmírně významným okamžikem, kdy se rozhoduje o mnohém. Romové se často školy bojí, nežádá právem“ (Říčan, 1998, s. 114).

Většina romských dětí je již od začátku školní docházky považována předem za neúspěšné a je pouze otázkou času, kdy budou takovýto žáci přeřazeni do základních škol praktických. Pro tyto děti je vstup do základní školy spíše šokem, který pouze potvrzuje, že tyto děti nejsou schopni integrace (Kovaříková, 1998).

Také základní školy nejsou do značné míry schopny romské děti integrovat a poskytnout jim standardní vzdělání. Učitelé je neumí učit (Unucková, 2007).

Řada romských dětí jde rovnou do základní školy praktické, do základní školy vůbec nenastoupí (Říčan, 1998). V mnoha případech bývají přeřazovány takové děti, které tam ve skutečnosti nepatří. Do základních škol praktických by měly být zařazovány děti s lehkou mentální retardací a každému zařazení by měla předcházet velmi pečlivá a kvalifikovaná diagnóza, která provede a zjistí úroveň rozumových schopností dítěte. Ale nebývá výjimkou, že rodiče romských dětí chtějí, aby dítě bylo do základní školy praktické zařazeno, protože tak spatřují snadnější absolvování povinné školní docházky. Ale už si neuvědomují, že tím ještě více omezují a snižují možnosti uplatnění dítěte (Kovaříková, 1998). Dospělí Romové dobře vědí, že v praktických školách se jejich děti většinou lépe cítí. Jednak tam mívají početní převahu, jsou bez větší námahy úspěšné a vyjdou z devátého ročníku a to jim usnadní dostat se na nějaký učební obor. Dnešní úspěšný absolvent praktické školy většinou svým vzděláním převažuje své rodiče (Říčan, 1998).

„Z komunikačního hlediska představuje vstup do 1. r. ZŠ pro řadu dětí *verbální šok*. Ten spočívá v tom, že ve škole české majority je jediným útvarem národního jazyka, se kterým žáci přicházejí do styku, *spisovný jazyk*. Ten najednou začíná fungovat jako *integrativní kritérium*, k němuž se má vztahovat jazyková a řečová kompetence každého žáka. A právě vzhledem k tomu, že převážná část výchovy a vzdělání na 1. stupni ZŠ má *verbální charakter*, tj. probíhá hlavně ve *spisovném jazyce*, tj. ve verbálním kódu, který většina dětí nezná nejen v *rovině mluvené* (hovorová čeština), a vůbec ne již v *rovině grafické* (psaná, tištěná čeština), začíná dítě prožívat tento komunikační šok.

A tak nezávisle na inteligenční kapacitě žáka (majority i minorit) se spisovný kód český může stát významným zdrojem školního úspěchu, nebo spíše neúspěchu. Dítě, které není schopno pohotově se domluvit v jazykovém standardu, bývá méně pohotové i v myšlení. Často pak není schopno vnímat více než jednu myšlenkovou alternativu a při jejím řešení sbírá své chabé lingvistické schopnosti pouze k tomu, aby vytvořilo primitivní elementární tvrzení zformulované do spisovného kódu“ (Balvín, 1996, s. 28).

Vzhledem ke specifickým vzdělávacím předpokladům romských dětí je důležitý od počátku individuální přístup k nim. Protože obtíže, se kterými se učitelé u žáků minorit setkávají, jsou intenzivní. Uvádíme zde např. bilingvismus (různá úroveň znalostí jazyka většiny

a jazyka menšiny), kulturní paranoia (obecná nedůvěra a strach z majority), přílišné zaměření na otázku příslušnosti k etnické skupině, nízká důvěra k institucím a organizacím majority, vnitřní nejistota (plynoucí z konfliktu sociálních norem a minority), zvýšená vnímavost k diskriminaci (Kovaříková, 1998).

Učitelé by měli zamezit tomu, aby si romští žáci odnášeli ze škol pocit méněcennosti a záporný postoj ke škole (Kovaříková, 1998).

„Je nutné, aby učitel hned na začátku prvního ročníku dal najevo svůj respekt k romské menšině a neformální, zažitý odpor k rasismu. Má-li romské dítě, jež neprošlo mateřskou školou nebo přípravným ročníkem, udržet krok s třídou, vyžaduje hlavně zpočátku individuální péči (podobně jako později při přechodu do 6. ročníku)“ (Říčan, 1998, s. 115).

„V prvních ročnících základní školy bývají romské děti vůči učitelům milé až přítulné, poddajné a ochotné, rády se učí. Přibližně v pátém ročníku však často dochází ke zlomu, který učitelé někdy nazývají „volání krve“: zhorší se prospěch, dítě začne být vzpurné, ztrácí zájem o školu. Zčásti to lze vysvětlit nastupující pubertou, určitou roli může hrát i to, že se zvýrazňují typicky romské fyzické rysy, jimiž je dítě vzhledem k převažující protiromské averzi stigmatizováno. Ještě důležitější patrně je, že v romské komunitě je dítě dříve přibíráno k činnostem dospělých, což kontrastuje s žákovskou rolí ve škole. Kromě toho je látka probíraná ve vyšších ročnících jednak náročnější na domácí přípravu, jednak vnímána z hlediska romské komunity jako zbytečná. Poslední léta ve škole jsou pak někdy pro romské děti i pro jejich učitele skutečnou trýzní: svými neúspěchy frustrování a ponižování Romové opakují ročníky, nudí se, chovají se výbojně k učitelům a často agresivně ke spolužákům. Ze školy si odnášejí komplex méněcennosti a nenávisť“ (Říčan, 1998, s. 115).

Zkušenosti s dětmi minoritních kultur zemí západní Evropy ukazují, že je nutné přizpůsobit školní vzdělávání jejich vlastní kultuře a není nutné zakládat speciální třídy nebo školy.

Výuku je třeba uspořádat tak, aby lépe vyhovovala schopnostem, znalostem i zájmům romských dětí. Dalším předpokladem pro výchovu a vzdělávání romských žáků je, aby učitelé získali speciální znalosti a dovednosti pro výchovu a vzdělávání těchto žáků.

Bohužel, řadoví Romové nepřipisují školnímu vzdělání velký význam. Potřeba vzdělání stojí v hodnotovém žebříčku hluboko pod materiálními hodnotami. Z toho vyplývá, že hlavní podmínkou školní úspěšnosti romských občanů je jejich vlastní zaujetí pozitivního přístupu ke vzdělání (Kovaříková, 1998).

1.3.3 Sekundární vzdělávání

Střední školy

I když po roce 1989 prudce stoupla nabídka vzdělávacích možností v ČR, existuje doposud velice málo příkladů, které by mladé romské generaci ukazovali perspektivu v této oblasti. Podíl středoškolsky vzdělaných Romů je nízký. Hlavní příčinou je neúspěšnost romských žáků v základním školství (Kovaříková, 1998).

I když d druhé poloviny 90. let existuje v Kolíně soukromá romská střední škola, na které studují téměř bezvýhradně romští studenti, je bohužel těchto studentů pořád málo.

Smutným, ale bohužel pravdivým konstatováním je, že „absolvováním základní nebo – v 80 procentech – praktické školy školská kariéra Roma obvykle končí. Většina dětí už předem počítá s tím, že půjde „na podporu“, část nastoupí do učebního oboru, jen menšina z těch, kteří nastoupili, se však skutečně vyučí. Na střední školu nastoupí mizivá menšina. Právo na přístup ke střednímu vzdělání, jež zaručuje Úmluva o právech dítěte, zůstává pro Romy jen na papíře“ (Říčan, 1998, s. 115, 116).

1.3.4 Terciární vzdělávání

Vysoké školy

Velmi pozitivním faktem a to hlavně do budoucnosti je, že v současné době studuje na vysokých školách již několik desítek Romů. Úspěchem je také existence oboru romistika na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze.

V dnešní době je stále více Romů, kteří mají zájem a chtějí studovat na vysokých školách. Romové mají možnost studovat na Západočeské univerzitě v Plzni nebo Univerzitě Palackého v Olomouci. Uchazeči o vysokoškolské studium se hlásí nejčastěji na obory související se sociální prací nebo pedagogikou.

1.4 Školní úspěšnost x neúspěšnost romských žáků

Vzdělání romského obyvatelstva lze bez váhání pokládat za rozhodující předpoklad vzestupu tohoto etnika a jeho integrace do společnosti. Je nutné zaměřit se na vzdělání a výchovu všech generací (od narození přes mateřské školy, základní školy, střední a vysoké školy).

Proč jsou romští žáci ve školách neúspěšnější? Škola většinou nerespektuje etnokulturní,

sociální, jazykové a psychické odlišnosti romských žáků (Balvín, 1997).

Pedagogové vědí, že výkon českého nebo romského školáka ve škole je obecněji určován jeho vztahem ke škole a tzn. jeho celkový vztah ke vzdělání vůbec (Balvín, 1996).

„V některých sociálních skupinách bývá ze socializační trojice *rodina-škola-povolání* střední člen *škola* považován za irelevantní a u rodin lze vidět jejich afektivní distanci od vzdělání a výchovy vůbec“ (Balvín, 1996, s. 29). Proto je pro pedagoga důležité, aby uměl odhalit u dětí takové socializační body, ze kterých děti startují, a posiloval ty, které absentují (Balvín, 1996).

„Romská rodina necení vzdělání vysoko, její hodnotový systém je jiný. Rodiče sami mají většinou nízké vzdělání a nevedou své děti k překonávání potíží, jimiž jsou ve škole vystaveny.

Rodina ovlivňuje romské dítě daleko citelněji než je tomu u dětí majority. Pokud jde o školu, mají rodiče na dítě přímo vliv záporný. Na druhé straně, rodina je téměř jediný pevný bod v životě romského dítěte a nelze je od ní odtrhovat, aniž bychom jeho psychiku vážně poškodili. Konflikt rodina – škola je jedním z nejzávažnějších konfliktů pro rozdílné působení školy a rodiny na dítě“ (Balvín, 1997, s. 71).

Příčiny selhání dětí v procesu učení a výchovy jsou vymezeny podmínkami, které v tomto procesu působí a které se projevují v konkrétních aktivitách žáků. Za neúspěch je možné považovat výkony, které neodpovídají normám (standardům), které jsou měřítkem úspěšnosti či neúspěšnosti v konkrétní oblasti činnosti žáků (Kovaříková, 1998).

Řešení neúspěšnosti romských žáků spočívá v tom, že většina romských dětí je celkově nepřipravena pro vstup do 1. r. základní školy. Celková nepřipravenost je podmíněna jazykovou bariérou a sociální úrovní dítěte. Nepřipravenost těchto dětí se může řešit: odkladem školní docházky pro nezralost (bereme v úvahu, že dítě nevyrostlo v podnětném prostředí, ve kterém by mohlo dozrát), zařazením do 1. r. běžné třídy a opakováním ročníku (podnětné školní prostředí, dětský kolektiv a dětské vzory působí stimulačně na celkový rozvoj, ale na druhé straně je tady nebezpečí narušení vztahu ke škole, protože někdy konfrontace se schopnostmi ostatních spolužáků a náročné učební osnovy působí na místo stimulačně demobilizačně), zařazováním do přípravných ročníků nebo zařazováním dětí do speciálních škol (Balvín, 1996).

1.4.1 Činitelé, kteří se podílejí na školní neúspěšnosti romských žáků

„Neúspěšnost ve škole má negativní důsledky nejen pro společnost, ale i pro další vývoj jednotlivců. V zásadě je možno činitele, podílející se na školní neúspěšnosti můžeme rozdělit na endogenní (vnitřní) a exogenní (vnější).

1. Endogenní činitelé školní neúspěšnosti:

- a) *Vliv špatného tělesného stavu* – častá onemocnění, tělesná slabost, senzorické poruchy, špatná životospráva, snadná unavitelnost.
- b) *Nedostatky v psychice žáků* – neodpovídající mentální úroveň, špatná připravenost v předchozím vzdělávání, nedostatečná motivace k učení, nízká aspirační úroveň, malá vytrvalost žáků, negativní postoj k učitelům, nesprávná metoda učení žáků, nepříznivá role žáka ve třídě, špatná sociální akceptovanost, snížená úroveň kognitivních procesů, poruchy schopností myšlení, pozornosti a paměti, vývojové poruchy, drobná mozková dysfunkce, poruchy učení (dyslexie, dysgrafie) aj.

2. Exogenní činitelé školní neúspěšnosti:

- a) *Vliv rodiny* – nesprávný styl výchovy, nízká vzdělanostní či kulturní úroveň rodiny, nepříznivá role žáka v rodině, nevhodné bytové poměry.
- b) *Vliv školy, především učitelů* – nepřiměřené požadavky na žáky, neznalost a nerespektování individuálních zvláštností žáků, nespravedlivost v hodnocení, nesprávné metodické postupy ve vyučování, nevytváření podmínek pro transfer při učení žáků, nedostatečné opakování a procvičování učiva, nevhodný režim dne, nesprávně sestavený rozvrh, nízká učební motivace, narušování chodu školy.
- c) *Vlivy mimorodinné a mimoškolní* – vliv nevhodných kamarádů, nepřiměřeně dobré honorování, možnosti výdělků bez ohledu na kvalifikaci může též demoralizovat žáky“ (Kovaříková, 1998, s. 20).

Učitelé by měli k romským žákům přistupovat diferencovaně a zamezit, aby byli neadekvátně diagnostikováni (jako děti s psychickými poruchami a žáci neprospívající v učení). Předpokladem je větší informovanost učitelů a empirická příležitost pro chápání identických

vlastností minoritních skupin.

Pro školní úspěšnost je také důležitý soubor dynamických vlastností – temperament (Kovaříková, 1998).

1.4.2 Vliv školní neúspěšnosti na osobnost romských žáků

„Významným obdobím pro rozvoj osobnosti dítěte, formování jeho postoje ke škole a ke vzdělávání je první ročník, kdy se dítě adaptuje na svou novou roli žáka. A již v této době se některé romské děti setkávají s traumatizujícími zážitky ze svého okolí. Jestliže je dítě dlouhodobě frustrováno svými neúspěchy a nepociťuje dostatečnou oporu ani ve vlastní rodině, může docházet k narušení vývoje jeho osobnosti a sekundární etapa socializace ve školním prostředí pak probíhá mnohdy dost komplikovaně.

Danou životní situaci dítě velmi obtížně mění, protože neúspěšným dětem se ve škole dostává méně pozitivní motivace, o to více se pak setkávají s tresty, výčitkami či zahanbujícími poznámkami“ (Kovaříková, 1998, s. 25). Čímž mohou být romští žáci zaháněni do izolace od ostatních dětí. Tato izolace v nich upevňuje pocit méněcennosti. A proto je třeba podporovat v romských dětech jejich sebeúctu. A to tak, že dětem předkládáme příklady Romů, kteří nějak vynikli, dále se snažíme umožnit romským dětem, aby také vynikli v soutěžích s neromskými dětmi, a podle možností zařazujeme do výuky romskou tematiku (Kovaříková, 1998).

Neúspěšnost romských žáků je dána např. těmito objektivními příčinami:

1. Česká škola má nedostačující respekt k etnokulturní, sociální, jazykové a psychické odlišnosti romských žáků. Škola etnickou odlišnost a handicapy spíše umocňuje, než tlumí.
2. Romské rodiče mají většinou nízkou úroveň vzdělání, čímž se deficit vzdělanosti stále reprodukuje. Romské dítě není od svých rodičů vedené k překonání takových potíží, jimž je ve škole vystaveno. Romská rodina daleko více a citelněji svoje děti ovlivňuje než je tomu tak u majoritní společnosti. Vliv rodiny tak nemůžeme opomíjet, neboť má pozitivní stránky v jiných oblastech – např. rodina formuje psychiku dítěte, aby byla vnímavá a citlivá osobnost.
3. Prostředí, kde by se mělo romské dítě připravovat do školy je většinou neinspirativní a nemotivující. Souvisí s nízkou sociální úrovní rodičů.
4. Jazykovým handicapem, se kterým děti do školy přicházejí.

5. Nedostatečnou připraveností učitelů na výchovu a vzdělávání romských dětí. Učitelé neznají dobře psychiku romských dětí. Stav by se mohl ještě zhoršovat nevlí a neochotou dítě pochopit (Balvín, 1997).

Jestliže vycházíme z těchto nedostatků, tak způsoby řešení spočívají v tom, že ve škole je nutno akceptovat zvláštnosti romského dítěte. Je důležité stavět před děti pozitiva všech skupin, aby vznikl společný dojem o zvláštnostech každého dítěte a o tom, že každé dítě má nějakou cenu a přínos pro druhé.

Dále je důležité usilovat o zlepšení komunikace mezi školou a rodinou. Záporný faktor působení romské rodiny ve vzdělávacím procesu je všeobecně znám. Méně známý je pozitivní vliv rodiny, zejména na psychiku dítěte a na jeho jistoty. Je tedy zřejmé, že rodinu z tohoto procesu vyloučit nelze (Balvín, 1997).

1.4.3 Motivace romských žáků k učení

„Motivace k učení je jednou z nejdůležitějších podmínek jeho efektivity. V dovednosti motivovat žáky k učení spočívá do značné míry úspěch výchovně-vzdělávacího procesu. Motivace je předpokladem k učení, ale může být taky jeho výsledkem. Motivace pro určitou učební činnost je přímo úměrná intenzitě předjímání úspěchu v této činnosti. Posílená forma chování při dosažení cíle se objevuje častěji. Motivací je pak tendence k častějšímu projevu. Lze ji chápat jako rezistenci vůči zeslabení.

Motivaci romských žáků k učení lze posilovat těmito formami:

1. Vědomí, do jaké míry byl splněn cíl (znalost výsledků).
2. Hodnocení výkonu pochvalou nebo pokáráním.
3. Příklad – působí jako nepřímé hodnocení, tedy i posílení.
4. Vliv osobnosti učitele, který učitel navozuje motivaci.
5. Soutěžení, srovnávání s výkonem jiných (sociální posílení)“ (Kovaříková, 1998, s. 22, 23).

Do problematiky motivace zahrnujeme otázku postojů romských žáků k učení. Školní vzdělanost je v hodnotovém žebříčku romských žáků na nízké úrovni (mnohdy převládá touha získat množství peněz). U žáků se objevují často rozpory mezi předsevzetím a jejich plněním, proto je při výchově nezbytná důslednost (Kovaříková, 1998). „Motivace k učení může být

spontánní, kdy žák má sám vnitřní potřebu se učit, nebo vyvolaná, když pohnutky k učení vycházejí od učitelů příp. od rodičů. Na průběh a výsledky učení má rozhodně větší vliv spontánní motivace. Vyvolaná motivace se vyskytuje nejčastěji s očekáváním odměny či trestu“ (Kovaříková, 1998, s. 22).

1.5 Specifika rodinného prostředí romských žáků

„Tradiční romská rodina fungovala jako velkorodina, případně širší příbuzenské seskupení“ (Kovaříková, 1998, s. 23). Širší rodina zahrnuje širší příbuzenstvo, jako jsou prarodiče, rodiče, strýcové, tety, bratřenci a sestřenice. Tradiční romskou rodinu váží dohromady rodinné tradice, postoje, rysy, jazyk a pokrevní pouto.

Romská rodina se odlišuje těmito znaky: historickým vývojem, etnokulturní sférou, demografickými podmínkami, sociálně kulturními charakteristikami (vzdělanost), sociálně psychologickými zvláštnostmi, patriarchálními rysy.

Kromě přímého výchovného působení ovlivňuje dítě i struktura romské rodiny a celková atmosféra. Rodina hraje v životě romských dětí důležitou roli. A to zejména pro funkci socializační a ochranou, na jejímž podkladě dochází k identifikaci s rodinou. Principem, na němž jsou založeny vztahy v romské rodině, je úcta k této instituci. Nejvyšší hodnotou jsou pro romské rodiče jejich děti (Kovaříková, 1998).

„U romských dětí zřídka pozorujeme neurotické rysy. Nejsou pod tlakem vysokých nároků jako gádžovské děti, je méně tabuizovaných témat, méně vnitřních konfliktů atd.“ (Říčan, 1998, s. 48).

1.5.1 Odlišnosti romské rodiny

„Romská rodina je dodnes početná. Umělé potraty jsou výjimečné. Udržuje se doposud značně patriarchální ráz, v němž je otec hlava rodiny, jehož povinností je zajistit peníze. Od ženy se očekává, že bude pečovat o děti a nakrmí rodinu“ (Navrátil, Mattioli, 2001, s. 48).

Při svých rozhodováních se členové romské rodiny orientují v první řadě na přítomnost a nejbližší budoucnost. Negativní stránka této organizace je, že mají chronický nedostatek disciplíny a vytrvalosti.

Základní emoce členů této rodiny je strach a jejich obraz o nich samých a o svém národě v sobě obsahuje vědomí křivdy (Navrátil, Mattioli, 2001).

1.5.2 Vztah romské rodiny ke škole a vzdělání

„Důsledkem mimořádně silné skupinové koheze je neochota romské rodiny dovolit jedinci, aby se od ní odpoutal, aby myslel a jednal jinak. Tato tendence nutně ovlivňuje i vztah ke vzdělání. Romské děti, i když touží po vzdělání, mohou potom odmítnout nabízenou pomoc, protože to rodina neschvaluje, například ze strachu, že se jí odcizí.

Negativní vztah k současné podobě vzdělání je posilován i příslušností většiny Romů k nejnižší sociální vrstvě, která si cení jiných vědomostí a dovedností než těch, které nabízí obsah vzdělávání jednotlivých stupňů a typů škol našeho školského systému. Získané životní zkušenosti jim potvrzují, že jsou jimi osvojené vědomosti a dovednosti velmi málo platné pro splnění jejich osobních potřeb, zájmů atd. vyplývajících z jejich životního stylu. Rodiče nezajišťují pravidelnou školní docházku svých dětí, které často vynechávají výuku z malicherných důvodů“ (Navrátil, Mattioli, 2001, s. 48, 49).

1.5.3 Spolupráce mezi romskou rodinou a školou

Aby pedagog navázal dobrou spolupráci mezi rodinou a školou, může postupovat podle následujících témat (Kovaříková, 1998, 24):

1. Zapojení rodiny do aktivit školy.
2. Ověření prostředí rodiny.
3. Změna typu rodiny.
4. Komunikace s rodiči.
5. Návštěvy v hodinách.
6. Vzdělávání rodičů.
7. Organizování rodičovských skupin

Pro zkvalitnění osobních vztahů s romskými rodiči se doporučuje pedagogům respektovat soubor uvedených základních pravidel, který by měli používat při rozhovoru s nimi (Navrátil, Mattioli, 2001).

1. V průběhu komunikace vždy důsledně projevujeme členům rodiny verbálně i neverbálně respekt a úctu. Velmi mnoho znamená srdečné podání ruky.
2. Dáváme jim vždy, především prostřednictvím neverbálních prostředků (mimiky obličeje, gest atd.), jednoznačně najevo, že jim věnujeme soustředěnou pozornost, jsme trpěliví, nespěcháme, rozhovor pro nás není ztrátou času. Při tom zdůrazňování požadavku

posilovat záměrné využívání nonverbálních prostředků v průběhu komunikace s Romy vychází jejich tendence preferovat význam těchto prostředků.

3. Chválíme na projevech dětí vše, co je možné pochválit, tedy i maličkosti, které bychom u jiných nechali bez povšimnutí.
4. Neopomeneme oceňovat snahu rodičů a uznávat jejich těžkosti.
5. Výtky sdělujeme věcně, šetrně, nikdy kazatelsky.
6. Jednáme vstřícně především s matkami, ale pokud jde o závažná rozhodnutí, je nutné respektovat především autoritu hlavu rodiny, tedy otce.
7. Bereme v úvahu sdělované požadavky členů rodiny, dáváme najevo, že chápeme jejich opodstatněnost, ale nepodléháme jejich nátlaku při vymáhání neoprávněných výhod.
8. Poukazujeme v diskuzích s rodiči na možnosti konkrétního využití vědomostí, dovedností, které si jejich děti osvojují v každodenním životě, na to, že úspěch žáků v učení může pomoci nejen jim samotným, ale také rodině, komunitě.
9. Bereme v úvahu, že zdůrazňování individuální samostatné práce dětí v diskuzi s rodiči o požadavcích na výkon neodpovídá zvyklostem Romů a zůstalo by nepochopeno. Totéž platí o soutěžení jak mezi sourozenci, tak mezi spolužáky.
10. Při hodnocení kvality práce jednotlivých dětí respektujeme skutečnost, že starší sourozenci jsou vždy pro mladší autoritami, rádci, ochránci, pečovateli a bylo by z hlediska Romů netaktní a pro nás netaktické vyzdvihovat mladší a podceňovat starší.
11. Pokud chceme komunikovat s rodiči v domácím prostředí, tedy v rodině, je nejvýhodnější postupně se citově sblížovat s dítětem a tak si vytvořit předpoklady pro to, být pozván do rodiny.
12. Měli bychom vědět, že pozvání do rodiny z úst romských dětí může mít nepřímou podobu, například „přijďte se podívat na mého pejska“ atd.
13. Při vstupu do domácího prostředí nikdy neopomeneme pochválit interiér, nabídnuté pohoštění, zajímat se o každodenní život rodiny. Nikdy nechválíme čistotu a pořádek, to by bylo urážlivé.
14. Máme-li něco k vyřízení, nespěchejme s tím. Spíše poslouchejme, otázky klademe, až když už není zbylí.
15. Nikdy nechválíme ani nekritizujeme jiné nepřítomné Romy, protože nevíme, v jakém jsou příbuzenském nebo přátelském vztahu.
16. Před dětmi prokazujeme rodičům úctu. Pokud jim potřebujeme něco kritického sdělit,

učiníme tak mezi čtyřma očima“ (Navrátil, Mattioli, 2001, s. 49, 50).

Vztah neromských pedagogů k romským dětem je zásadně ovlivněn znalostí těchto pedagogů o romském etniku. Je třeba, aby zejména v prvních ročnících byl k romským dětem velmi citlivý a vnímavý. V počátcích, kdy se vytváří vztah dítě – učitel, je zapotřebí, aby dokázal pedagog rozpoznat psychiku a osobnost romského dítěte a byl tak schopen včas vytvořit individuální vzdělávací plán, jímž by se předešlo komplikacím, s kterými se romské děti ve škole potýkají. Protože se nezdá, že romské dítě je ve škole neúspěšné, je nutné, aby pedagog v žákovi probudil motivaci (např. vyzdvižením jeho úspěchů a častým chválením) a podporoval jeho sebeúctu. Pedagog by si měl nenásilným způsobem získat důvěru dětí.

1.6 Přípravný ročník R0

Přípravný ročník je zřizován při ZŠ Liberecká 31, Jablonec nad Nisou.

Přípravná třída se nazývá R0 a funguje již 16. rokem. Za tu dobu se dostala do podvědomí romské komunity v Jablonci n. N. a blízkém okolí. V průměru projde za školní rok třídou 25 dětí a z toho 13 dětí ukončí školní rok v přípravné třídě. 50% dětí nastupuje do 1. třídy základní školy, zbytek dětí buď zůstává v přípravné třídě (odklad školní docházky) nebo nastupují do praktické školy.

Přípravná třída v sobě spojuje prvky výuky v základní škole spolu s přístupem tradičním pro mateřskou školu. Děti si díky tomu postupně a nenásilně zvykají na jinou organizaci práce i na jiné metody výuky, než je tomu v klasické mateřské škole a mají tak lepší šance uspět na základní škole.

Do přípravné třídy lze přijmout dítě, pokud alespoň jeden rodič nebo zákonný zástupce pobírá sociální dávky od městského úřadu či úřadu práce.

Věk dětí, které přípravnou třídu navštěvují, je od pěti do sedmi let (někdy i osmi let, při odkladu školní docházky nebo zdravotních problémech).

Do školního roku 2006/2007 byla zřízena jedna třída a od školního roku 2007/2008 vznikly 2 třídy. V jedné třídě jsou mladší žáci a ve druhé předškoláci a děti s odkladem školní docházky. V každé třídě se pohybuje počet žáků od 7 do 15. O děti se starají dvě učitelky a dvě asistentky, ve školní družině je s dětmi vždy jedna z asistentek. Ve školní družině se upevňují poznatky dopoledního vyučování a je tím také zajištěna co nejdelší působnost na děti.

Výhodou přípravné třídy je to, že děti do ní mohou nastupovat celoročně a mohou se do ní

vrátit zpět z prvních tříd, pokud se zjistí, že nezvládají školní nároky.

1.6.1 Legislativa

Přípravné třídy se zřizují podle zákona 561/2004 Sb. (Školský zákon), paragrafu 47.

Přípravné třídy základní školy

(1) Obec, svazek obcí nebo kraj mohou se souhlasem krajského úřadu zřizovat přípravné třídy základní školy pro děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky, které jsou sociálně znevýhodněné a u kterých je předpoklad, že zařazení do přípravné třídy vyrovná jejich vývoj. Přípravnou třídu lze zřídit, pokud se v ní bude vzdělávat nejméně 7 dětí.

(2) O zařazování žáků do přípravné třídy základní školy rozhoduje ředitel školy na žádost zákonného zástupce dítěte a na základě písemného doporučení školského poradenského zařízení. Obsah vzdělávání v přípravné třídě je součástí školního vzdělávacího programu.

Obsah vzdělávání přípravných tříd je zakotven ve vyhlášce 48/2005, v paragrafu 7.

(4) Obsah vzdělávání se řídí Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání a je součástí školního vzdělávacího programu.

1.6.2 Cíle přípravné třídy

Cílem přípravné třídy je systematicky připravovat děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí k bezproblémovému začlenění do vzdělávacího procesu od prvního ročníku základní školy a předcházet tak u těchto dětí případným neúspěšným začátkům ve školní docházce, které by mohly ohrozit průběh jejich dalšího vzdělávání.

Stanoveného cíle se dosahuje uplatňováním nejrůznějších výchovně vzdělávacích prostředků, které svým obsahem a formou odpovídají stupni vývoje dětí. Základem je organizovaná činnost dětí – různé druhy her, rozhovory, učení, vycházky, pracovní, pohybové, hudební a výtvarné činnosti. Těžiště práce spočívá v rozumové výchově (skládá se z několika složek – jazyková a komunikativní výchova, rozvoj matematických představ a rozvoj poznání), v rozvíjení zručnosti a praktických dovedností dětí. Velký význam má také výtvarná, hudební a tělesná výchova.

1.6.3 Organizace výchovného a vzdělávacího procesu

Výchovný a vzdělávací program je zpracován do okruhů učiva. Učivo v těchto kruzích je rozpracováno orientačně. Rozhodující pro výchovný a vzdělávací program jsou individuální možnosti a schopnosti dětí a jejich tempo zvládnání požadavků. S dětmi v přípravné třídě je třeba postupovat takovým tempem, aby je práce v přípravné třídě zaujala a aby v co největší míře napomáhala jejich rozvoji. Přípravná třída je pro tyto děti obdobím, které musí dětem ponechat dostatek času a prostoru, aby se mohly postupně přizpůsobit a přivyknout všem změnám, které je s nástupem do školy čekají (nová role, nová společnost, nové požadavky). Organizace a program přípravné třídy by měly být maximálně přizpůsobeny vývojovým a jazykovým možnostem dětí.

Na počátku, když děti do přípravné třídy nastoupí, je často nutné učit tyto děti i těm nejzákladnějším návykům. Začíná se obvykle s hygienickými návyky a s přizpůsobením se kolektivu.

Je důležité, aby všem dětem v přípravné třídě bylo vytvořeno příjemné a radostné ovzduší a aby děti odcházely domů s pocitem uspokojení ze dne prožitého ve škole a těšily se na každý další den. Tento základ je velice důležitý pro jejich další vzdělávání v budoucnu.

Je zapotřebí, aby děti byly co nejvíce motivovány a vzbuzoval se v nich zájem o jednotlivé činnosti a o zadané úkoly. Jednotlivé činnosti by měly být zařazovány v průběhu dne promyšleně, s ohledem na psychické zatížení dětí. Měl by se střídát živější pohyb s klidnou prací u stolečků a náročnější činnosti s těmi méně náročnými. Délka vyučovací jednotky je určena podle toho, co je předmětem činnosti a podle stavu pozornosti dětí nebo podle jejich únavy. Velmi důležité je, aby každé dítě bylo také často chváleno a bylo mu umožněno prožít uspokojení z vykonané práce.

Výchovný a vzdělávací obsah v přípravné třídě je rozpracován do okruhů učiva. Je to rozumová výchova (rozdělená na oblast jazykovou a komunikativní, oblast matematických představ a oblast rozvoje poznání), hudební výchova, výtvarná výchova, pracovní výchova, tělesná výchova a vytváření kulturně sociálních a hygienických návyků. Učivo jednotlivých okruhů bývá často propojeno.

V přípravné třídě se kulturně sociální a hygienické návyky u dětí rozvíjejí postupně v průběhu celého výchovně vzdělávacího procesu. Hygienickým návykům je třeba se nejvíce věnovat zejména v prvních týdnech a je nutné upevňovat je neustálým opakováním. V průběhu absolvování přípravné třídy se děti postupně učí přizpůsobovat se školnímu režimu, navazovat sociální vztahy a komunikovat přijatelnou formou, zapojovat se do činností ve třídě, upevňovat

pravidla chování. Dále se učí plnit samostatně úkoly, které jim pedagogové zadají, soustředit se na vykonávaný úkol, přijmout úkol a cítit zodpovědnost za jeho splnění, vážit si práce druhých. Děti v přípravné třídě se učí hlavně na začátku samostatně se oblékat, obouvat, vázat si kaničky, správně stolovat, udržovat si pořádek ve svých věcech a udržovat čistotu, umývat si ruce po použití WC, před jídlem a také používat kapesník. Dále jsou to návyky jako uklízení hraček a pomůcek. A v neposlední řadě je to vzájemná pomoc mezi dětmi a neublížování si navzájem.

Rozvíjení komunikativních dovedností, je jedním ze základních cílů přípravné třídy. Komunikativní dovednosti jsou pro tyto děti základem dorozumění a také dalším předpokladem k získávání dalších vědomostí. U dětí se rozvíjí paměť, vyjadřování a myšlení. Pedagogové vzbuzují u dětí zájem o literaturu. Je všeobecně známo, že děti z nízkého sociokulturního prostředí se ve většině případů nesetkávají s literaturou až do nástupu do školského zařízení.

1.6.4 Náplň činnosti přípravných tříd

Výuka probíhá v blocích, kde se jednotlivé výchovné složky prolínají. Hlavní formou práce je hra, rozvíjení slovní zásoby a spisovného jazyka, grafomotoriky, poznávání barev a geometrických tvarů. Dále všech běžných dovedností, které se předpokládají u dětí jejich věku, včetně sebeobsluhy a hygienických návyků.

Mezi nadstandardní činnosti, které jsou dětem v přípravné třídě poskytovány, patří logopedické vyšetření (jednou týdně dochází za dětmi logopedka), psychologické vyšetření (dvakrát do roka). A dvakrát do roka navštěvují všechny děti zubaře.

1.6.5 Režim dne v přípravné třídě R0

ČAS	REALIZOVANÁ AKTIVITA
7.45 – 8.05	Přebírání dětí od rodičů, převlékání, hygiena (toaleta, mytí rukou, čištění zubů)
8.05 – 8.20	Prezence, kontrola notýsků
8.20 – 8.40	Ranní cvičení
8.40 – 9.00	Svačina
9.00 – 9.05	Příprava na dopolední výuku
9.05 – 10.00	1. blok činností
10.00 – 10.05	Přestávka – pitný režim, toaleta, protažení
10.05 – 11.00	2. blok činností
11.00 – 11.05	Přestávka – pitný režim, toaleta, protažení

11.05 – 11.50	3. blok činností
11.50 – 11.55	Příprava na oběd, převlékání dětí
12.00	Předávání dětí rodičům, které nejdou do družiny
12.00 – 12.30	Oběd
12.30 – 14.50	Družina pro přihlášené děti
14.50 – 15.00	Prevlékání dětí, příprava na odchod domů
15.00	Předávání dětí rodičům

Tab. 1 – Režim dne v přípravné třídě R0

1.6.6 Dokumentace přípravné třídy

Přípravné třídy je možné zřizovat při základních, mateřských a praktických školách.

Jestliže je přípravná třída zřízena při základní nebo při praktické škole, počítá se do doby vyučování 20 vyučovacích hodin rozdělených na kratší časové úseky. Pokud je zřízena při mateřské škole, podřizuje se režimu mateřské školy.

Přípravná třída se nezapočítává do povinné školní docházky, děti se neklasifikují. K dokumentaci se používá třídní výkaz s katalogovými listy pro nižší stupeň (na MŠ dokumentace pro mateřskou školu). Na konci roku děti nedostávají vysvědčení, jen jsou slovně zhodnoceny, s jakým výsledkem přípravnou třídu absolvovaly.

Dokumentace, která se v přípravné třídě R0 používá je školní vzdělávací program školy (ŠVP) a jeho příloha číslo 2 – Přípravná třída pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Dále je to třídní kniha, třídní výkaz pro ZŠ praktickou a ZŠ speciální, tematický plán. Každé dítě v přípravné třídě má osobní spisy, které obsahují osobní spis dítěte, zápisní lístek, osobní dotazník a list pedagogického deníku, ve kterém jsou zaznamenávány pokroky dětí a jejich hodnocení.

Další dokumentací přípravné třídy je roční plán a měsíční plány.

Roční plán pro tuto třídu vychází z ročních plánů pro mateřské školy. Cílem je připravit děti na školní docházku. Denně se s dětmi aktivně pracuje s několika výchovami – mravní výchova, rozumová výchova, matematické představy, jazyková, tělesná, literární, hudební, pracovní, výtvarná výchova a hygienické návyky a sebeobsluha.

Měsíční plány jsou rozděleny do tematických okruhů podle jednotlivých měsíců v roce.

Jako příklad uvedu tematický plán přípravného ročníku na školní rok 2008/2009.

Tematický plán přípravného ročníku R0 pro školní rok 2008/2009:

ZÁŘÍ	1. Seznámení s dětmi (kdo jsem a kde žiji)	Seznámení s prostředím a s prostorami školy, ověření výtvarných, pěveckých, pohybových dovedností, ověření jazykových znalostí a výslovnosti, ověření sociálních dovedností, úroveň samostatnosti a sebeobsluhy.
	2. Seznámení s časovým harmonogramem	Den, týden, měsíc, školní režim, okolí školy.
	3. Loučíme se s létem	Znaky letního období, letní příroda, krása přírody, ochrana přírody, neníčit ji, seznámení s některými květinami a stromy.
	4. Ovoce a zelenina	Rozdíl mezi ovocem a zeleninou, rozlišovat ovoce a zeleninu, pojmenovat základní druhy, sklizeň a užitek (význam pro zdraví), poznávání tvarů a barev, poznávání podle chuti.
ŘÍJEN	1. Podzim	
	2. Stromy a keře	Rozdíl strom a keř, poznávání – stromy v okolí školy, jehličnaté, listnaté stromy, plody stromů, využití stromů, dřeva.
	3. Dopravní prostředky	druhy dopravních prostředků, způsob pohybu, využití, semafor – chování na ulici, přechod pro chodce, chování v dopravních prostředcích.
	4. Domácí a hospodářská zvířata	Poznat a pojmenovat domácí zvířata, pojem domácí a volně žijící, způsob života, obživa, užitek.
LISTOPAD	1. Předměty a jejich tvary	Seznámit se s různými druhy předmětů a jejich vlastnostmi, rozeznávat – malý, velký, dlouhý, krátký..., umět popsat daný předmět.
	2. Předměty denní potřeby a časové vztahy	Předměty denní potřeby, umět správně pojmenovat, co kdy děláme a jak využíváme různé předměty, umět pojmenovat – ráno, poledne, večer.
	3. Lesní zvířata, volně žijící zvířata	Umět poznat některá a pojmenovat, kde žijí a jaké mají užitečné vlastnosti, čím se živí, jak o ně pečujeme v zimě.
	4. Vlastnosti materiálů	Praktické poznávání vlastností materiálů, ze kterých jsou vyrobeny věci kolem nás, jak se co vyrábí – Hra na řemesla, řazení a přiřazování obrázků.
PROSINEC	1. Mikuláš	Povídání o zvyku, výroba čertů a Mikulášů z papíru, nácvik básní, písní, pásmo k zimním svátkům.
	2. Advent	Společná vánoční výzdoba třídy – nácvik básní, písní, koled, pečení vánočního cukroví – suroviny pro přípravu těsta.

	<i>3. Těšíme se na vánoce</i>	Vyprávění o zvycích a obyčejích, výroba vánočních přání a ozdob, zdobení stromečku, příprava na vánoční besídku.
LEDEN	<i>1. Zima</i>	Charakteristické znaky období, počasí, oblékání, změny v přírodě, označení přírodních jevů – sníh, led, mráz, vlastnosti sněhu, ledu, vody, písničky o zimě, hry na sněhu, stavění sněhuláka.
	<i>2. Časové vztahy</i>	Upevňování časových představ – ráno, dopoledne, poledne, odpoledne, večer, den, noc, pojmy – dnes, včera, zítra, dny v týdnu.
	<i>3. Ptáci</i>	Poznávání nejznámějších ptáků – kos, vrána, vrabec, holub...., základní vlastnosti, přezimování ptáků, jak o ně pečujeme, krmítka.
	<i>4. Barevný svět</i>	Upevňování znalostí o základních barvách, rozlišování a pojmenování dalších barev a odstínů – oranžová, fialová, růžová, hnědá, šedá – tmavá, světlá.
ÚNOR	<i>1. Povolání</i>	Vytváření poznatků o práci dospělých, druhy práce dospělých – využívání strojů, předmětů, nástrojů, povědomí o práci rodičů, známých, hra „Na řemesla“.
	<i>2. Lidské tělo</i>	Pojmenovat části těla, učit se základní funkce, péče o zdraví, jeho ochrana, hygienické návyky.
	<i>3. Masopust</i>	Povědomí o tomto zvyku, výzdoba třídy, příprava na karneval – výzdoba masek.
	<i>4. Moje rodina</i>	Opakování jmen rodičů, sourozenců, zda děti vědí, kde rodiče pracují, čím se zabývají doma, jak děti pomáhají, význam pomoci, vztahy rodinných příslušníků – matka, otec, sourozenci, babička, děda, strýc, teta.
BŘEZEN	<i>1. Významné dny a dny v týdnu</i>	Umět pojmenovat dny v týdnu, znát je ve správném pořadí, sobota a neděle – odlišnosti, co to znamená, když řeknu – svátek, narozeniny, ověřit připravenost na 1. třídu.
	<i>2. Jaro</i>	Charakteristické znaky ročního období, změny počasí, oblékání, změny v přírodě, jarní hry dětí.
	<i>3. Domácí zvířata a jejich mláďata</i>	Pojmenování zvířat, pojmenovat mláďata, čím se živí, kde žijí, rozdíl savci x ptáci, užitek ze zvířat.
	<i>4. První jarní květiny</i>	Poznat a pojmenovat – bledule, sněženka, petrklíč, sedmikráska, tulipán..., podmínky k životu, pozorování venku, části rostlin, výtvarné zpracování.

DUBEN	1. <i>Stromy</i>	Kvetoucí stromy – ovocné x listnaté, pozorování barev květů, stavba stromů, plody – kořeny, kmen, koruna, větve, tvary listů.
	2. <i>Velikonoce</i>	Seznámení se zvyky a charakteristické symboly, malování vajíček, nácvik koled, říkanek, pásmo na velikonoční besídku.
	3. <i>Volně žijící zvířata a jejich mlád'ata</i>	Pojmenovat je, způsob života, užitek – porovnání s domácími, zvířata jako hrdinové knížek pro děti.
	4. <i>Dopravní výchova</i>	Pravidla chování na ulici, silnici, dopravní značky pro chodce, znalost světelných signálů, dopravní prostředky, praktické cvičení – přecházení silnice, chůze po chodníku, pravidla bezpečnosti.
KVĚTEN	1. <i>Zahradní květiny</i>	Umět poznat alespoň 3 květiny, jejich části, upevňovat poznatky o základních podmínkách, které potřebují k růstu, význam rostlin, hodnotit je také po estetické stránce.
	2. <i>Exotická zvířata</i>	Seznámení s některými exotickými zvířaty, kde žijí, charakteristické znaky, obživa, návštěva ZOO.
	3. <i>Svátek matek</i>	Význam pojmu matka – maminka, práce maminky, jak jí pomáhám, dárek mamince, nácvik básničky, písňe, obrázek – Moje maminka.
	4. <i>Potok, řeka, rybník</i>	Rozdíly, život kolem a v nich, nebezpečí utonutí, vodní živočichové, koloběh vody v přírodě.
ČERVEN	1. <i>Den dětí</i>	Význam pojmu kamarádství, oslava dne dětí – soutěže, hry, děti na celém světě – jiné a přece stejné (právo na lásku, mír, šťastné dětství), ověřit připravenost na 1. třídu.
	2. <i>Luční květiny, hmyz</i>	Poznat a pojmenovat alespoň 3 květiny, poznat a pojmenovat běžný hmyz – motýl, moucha, včela, vosy, mravenec, slunéčko, komár...., vlastnosti, užitečnost, pozorování.
	3. <i>Čtvero ročních období</i>	Jaro, léto, podzim, zima, shrnutí základních poznatků, rozšiřovat a prohlubovat poznatky o změnách v přírodě, mimořádné situace v přírodě – bouře, průtrž mračen, povodeň, duha..., ověřovat připravenost na 1. třídu.
	4. <i>Shrnutí</i>	Ověřovat připravenost na 1. třídu, shrnutí průběhu školního roku, hry v přírodě – ověřování poznatků v praxi, výlet, úklid učebny.

Tab. 2 - Tematický plán přípravného ročníku R0 pro školní rok 2008/2009

1.6.7 Romský asistent a jeho funkce v přípravné třídě R0

Předpokladem pro výkon funkce romského asistenta v přípravné třídě jsou především jeho osobní kvality, kladný vztah k dětem a zájem o práci s nimi. Důležitá je úroveň komunikačních dovedností, schopnost tvůrčího projevu a dobrá znalost českého a romského jazyka.

Romský pedagogický asistent pracuje s třídní učitelkou ve třídě, podílí se na vyučovacím procesu a vykonává sociální práci v rodinách.

Asistent se podílí na náboru nových dětí ve spolupráci s romskou poradkyní a sociálními pracovníci městského úřadu v Jablonci nad Nisou.

Ve školní družině, která je součástí přípravné třídy, připravuje romská pedagogická asistentka program dětem tak, aby je motivovala k zájmovým činnostem, kterým by se děti mohly věnovat v budoucnosti v rámci školních kroužků nebo mimoškolních aktivit.

1.6.8 Spolupráce školy s romskou rodinou

Nedostatečná komunikace mezi školou a romskými rodiči komplikuje vzájemné vztahy. Úkolem školy je získat důvěru romských rodičů, aby pochopili, že škola chce pomoci jejich dětem uplatnit se v životě. Do předškolní přípravy romských dětí je vhodné zapojit také jejich rodiče. Ať už přímou účastí v procesu předškolní výchovy nebo v procesu zájmových aktivit (logopedická příprava v rodině, spoluúčast při výletech pro rodiče a děti).

Opakovanými záporů v přípravné třídě jsou: velká absence a nepravidelná školní docházka díky nezájmu rodičů, neustálé změny v kolektivu dětí během školního roku (příchody nových dětí a odchody dětí vyloučených z důvodů absence).

Kladem v přípravné třídě je zájem dětí a jejich radost ze školní práce a z nového prostředí a dále to, že se děti aktivně podílejí na všech činnostech souvisejících se školním programem.

Na začátku školního roku se od rodičů vybírá 200 Kč na SRPDŠ a 200 Kč na pomůcky. Pomoc k doplnění finančních prostředků pro děti se řeší pomocí grantů, náhodných sponzorů, nadací a projektů, které se shání v rámci přípravného ročníku. Nejvýznamnějším a stálým sponzorem je MÚ v Jablonci nad Nisou a jeho oddělení OSPOD (odbor sociálně právní ochrany dětí), se kterým přípravný ročník R0 úzce spolupracuje.

Přípravná třída umožňuje romským dětem navštěvovat vhodně zvolené programy divadel, koncertů, výstav, galerií a muzeí.

Ve spolupráci s městským úřadem v Jablonci nad Nisou zajišťuje škola pro přípravnou třídu víkendový pobyt v přírodě. Pobyt je spojen s možností sportovního a kulturního vyžití. Dále škola zajišťuje plavecký výcvik a akce pro rodiče s dětmi (společné výlety, návštěvy divadel).

1.6.9 Úspěšnost dětí

Úspěšnost dětí v přípravné třídě je dána dostatečně dlouhou a pravidelnou docházkou dětí do školy, k čemuž je důležitá spolupráce rodičů dětí. Ti by měli pochopit, že škola chce dětem pomoci a že vhodná a pravidelná předškolní příprava jim umožní lépe a snáze překonávat bariéry a to nejen v první třídě, ale i v celém životě. Největším úkolem je získat důvěru a podporu rodičů, aby děti do školy posílali pravidelně.

Pedagogové v přípravném ročníku využívají alternativních přístupů ve vzdělávacích činnostech. Důležité je oboustranné a vzájemné respektování kulturních odlišností a hodnot romských žáků v rámci multikulturní výchovy.

Hlavní podmínkou školní úspěšnosti romských dětí je však jejich vlastní pozitivní přístup ke vzdělání.

2 Praktická část

V praktické části své bakalářské práce se budeme zabývat přípravným ročníkem R0 pro romské děti, který je v Jablonci nad Nisou.

2.1 Cíl práce

Cílem praktické části je zmapovat a analyzovat činnost přípravného ročníku R0 pro romské děti před začátkem povinné školní docházky v Jablonci nad Nisou. Tuto činnost budeme evaluovat od doby vzniku přípravného ročníku (od školního roku 1993/1994) až do školního roku 2007/2008.

2.2 Předpoklady práce

Předpoklad 1: Domníváme se, že více jak 50% dětí, kteří prošli přípravným ročníkem R0 v Jablonci nad Nisou nastoupí do základní školy.

Předpoklad 2: Myslím si, že zjistím, že činnost přípravného ročníku R0 v Jablonci nad Nisou je opodstatněná a romské předškolní děti dobře připravuje na vstup do základní školy.

2.3 Použité metody

Studium a analýza dokumentů, studium školní dokumentace, osobní rozhovory s pedagogy, osobní rozhovory s dětmi, pozorování a sledování vzdělávací práce.

2.4 Popis analyzovaného vzorku

Ve své práci zmapuji počty dětí od školního roku 1993/1994, kdy přípravný ročník začal fungovat až do školního roku 2007/2008.

Celkem se jedná o 15 školních roků, kdy za tuto dobu přípravný ročník absolvovalo celkem 253 dětí.

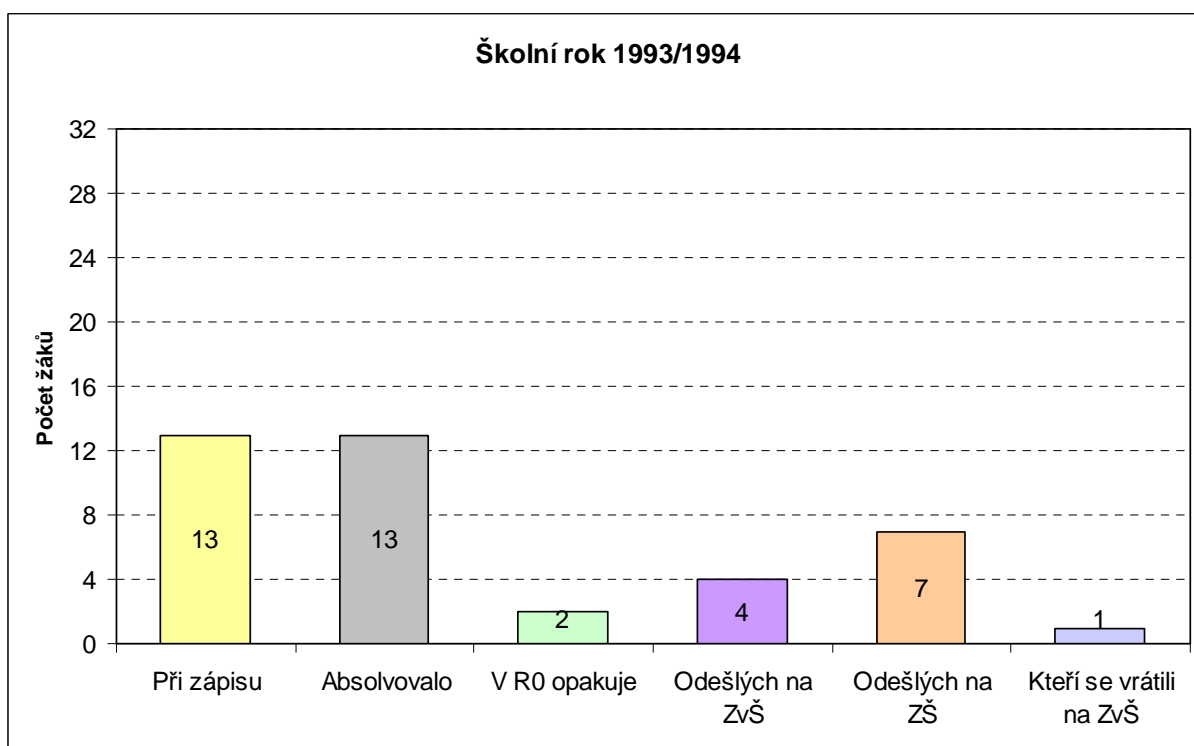
3 Přehled počtu dětí v přípravných ročnících od doby zahájení činnosti

Přípravný ročník (R0) pro romské děti v Jablonci nad Nisou funguje již šestnáctým rokem.

Za každým školním rokem je graf, ve kterém je zobrazen přehled počtu žáků v daném roce při zápisu, dále kolik dětí ročník absolvovalo, kolik jich přípravnou třídu (R0) opakuje, počet žáků odešlých na praktickou školu (do 1. 1. 2005 dle platné legislativy na zvláštní školu), počet žáků odešlých na základní školu a počet žáků, kteří se vrátili na základní školu praktickou (zvláštní školu).

I. Školní rok 1993/1994.

V tomto školním roce bylo u zápisu 13 dětí, 13 dětí přípravný ročník absolvovalo, 2 děti v R0 opakovaly, 4 děti z přípravné třídy odešly na zvláštní školu, 7 dětí odešlo na základní školu a 1 dítě se v tomto školním roce vrátilo na školu zvláštní.

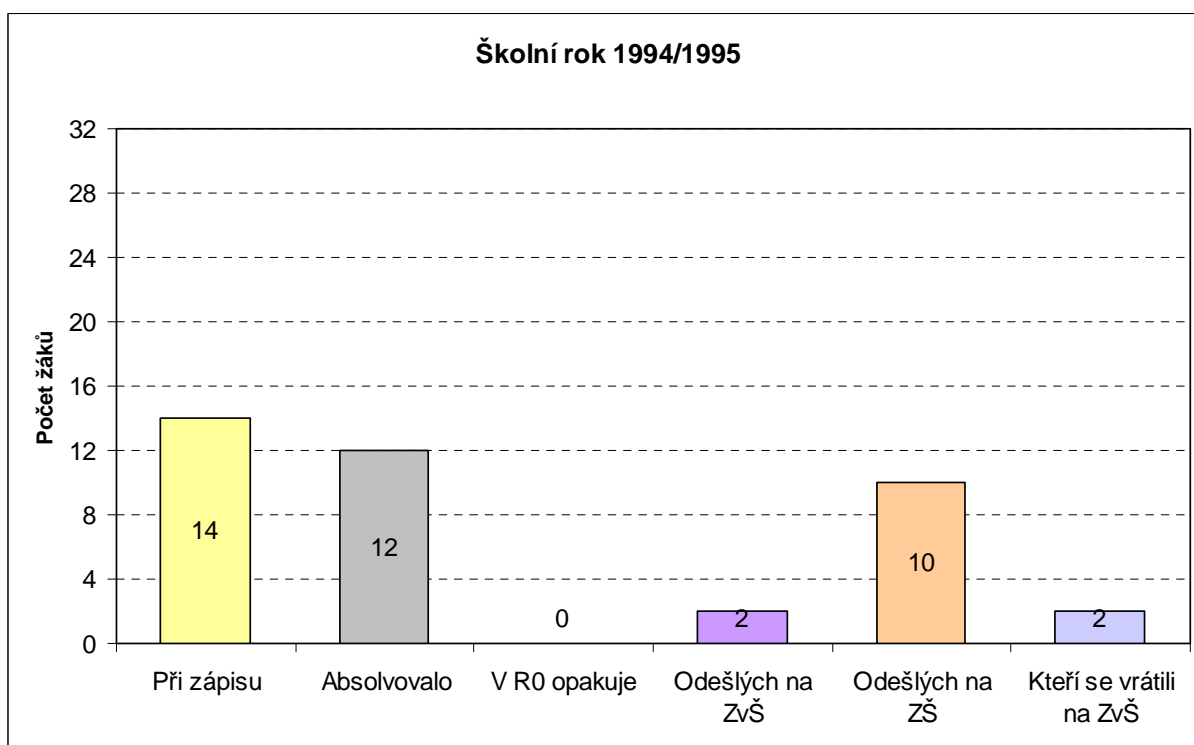

Graf 1 – Školní rok 1993/1994

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 13 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 30,7% dětí na zvláštní školu a 53,8% dětí na základní školu. Ze 7 dětí odešlých na základní školu se vrátilo 14,3% dětí na zvláštní školu.

II. Školní rok 1994/1995.

V tomto školním roce bylo u zápisu 14 dětí, 12 dětí přípravný ročník absolvovalo, žádné dítě R0 neopakovalo, 2 děti z tohoto ročníku odešly na zvláštní školu, 10 dětí odešlo na základní školu a 2 děti se vrátily na zvláštní školu.

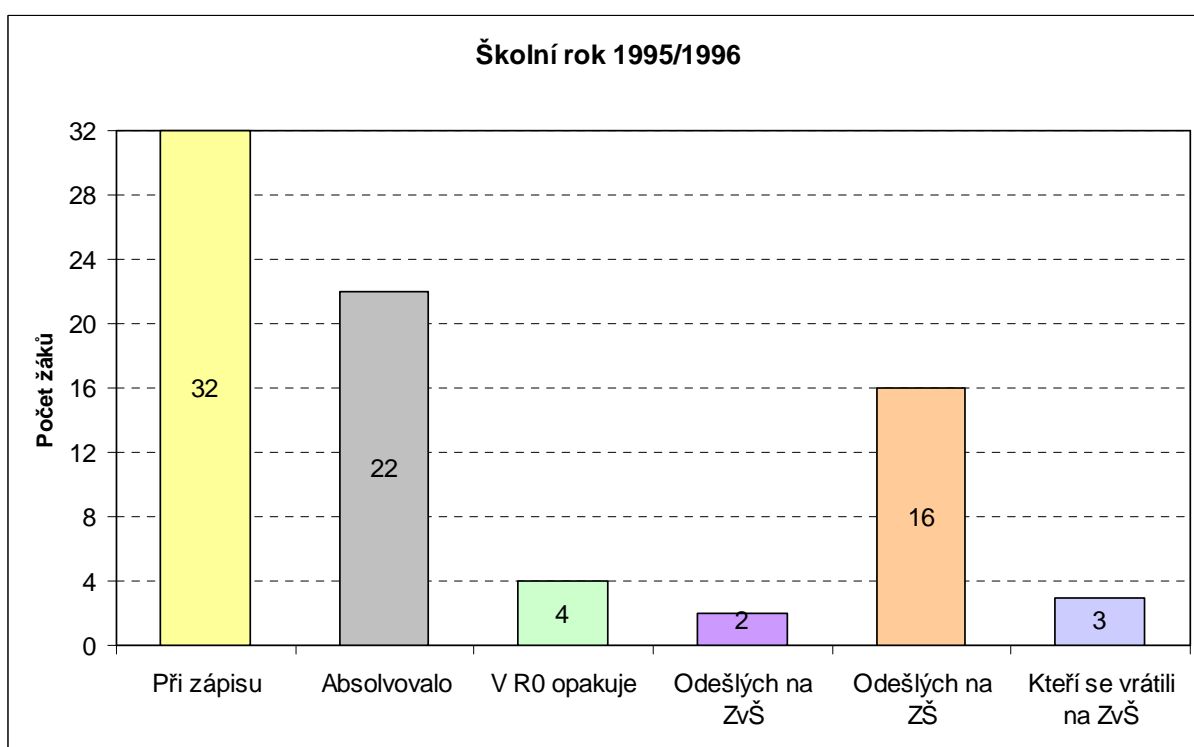

Graf 2 – Školní rok 1994/1995

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 12 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 16,6% dětí na zvláštní školu a 83,3% dětí na základní školu. Z 10 dětí, které odešly na základní školu, se vrátilo 20% dětí na školu zvláštní.

III. Školní rok 1995/1996.

V tomto roce bylo u zápisu nejvíce dětí za všechny školní roky, počet dosáhl 32 dětí. Přípravný ročník absolvovalo 22 dětí, z toho 4 děti R0 opakovaly, 2 děti po absolvování přípravné třídy odešly nezvláštní školu, 16 dětí odešlo na základní školu a 3 děti se v tomto školním roce vrátily na zvláštní školu.

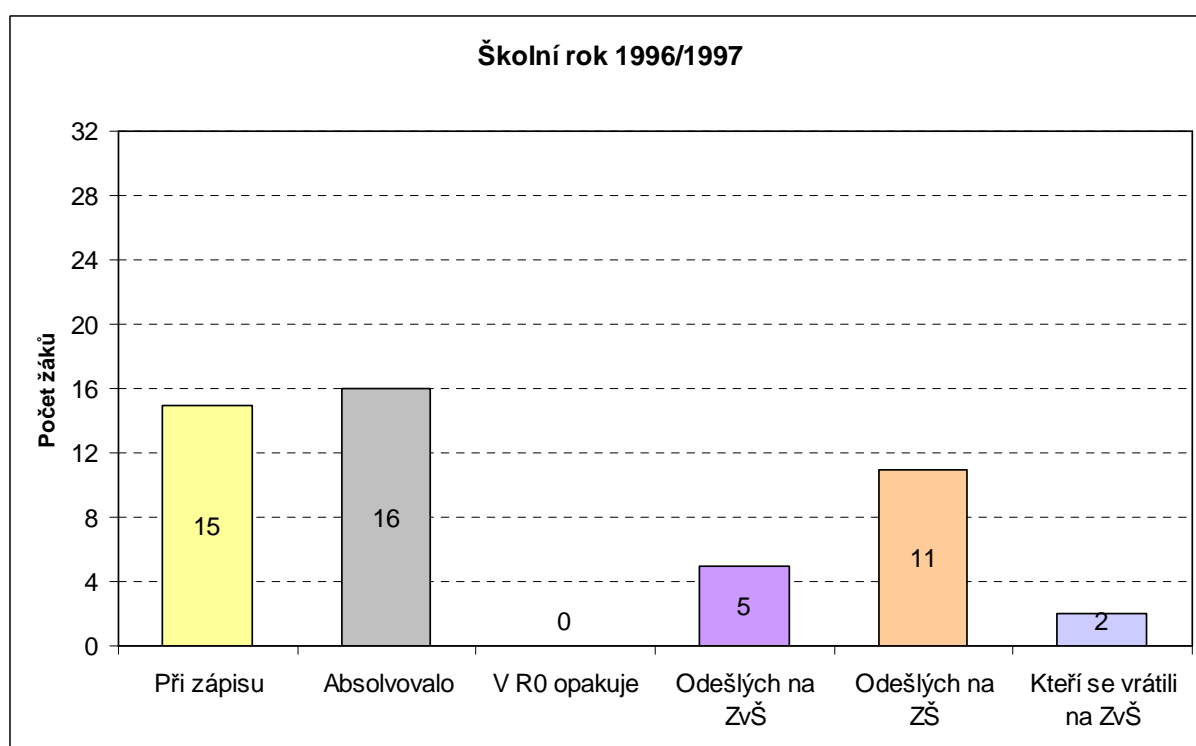

Graf 3 – Školní rok 1995/1996

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 22 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 9,1% dětí na zvláštní školu a 72,7% dětí na základní školu. Z 16 dětí odešlých na základní školu se vrátilo 18,7% dětí na školu zvláštní.

IV. Školní rok 1996/1997.

Při zápisu bylo v tomto školním roce 15 dětí, 16 dětí přípravný ročník absolvovalo, žádné dítě v R0 neopakovalo, 5 dětí odešlo nezvláštní školu, 11 dětí po absolvování ročníku odešlo na základní školu a 2 děti se ze základní školy vrátili na školu zvláštní.

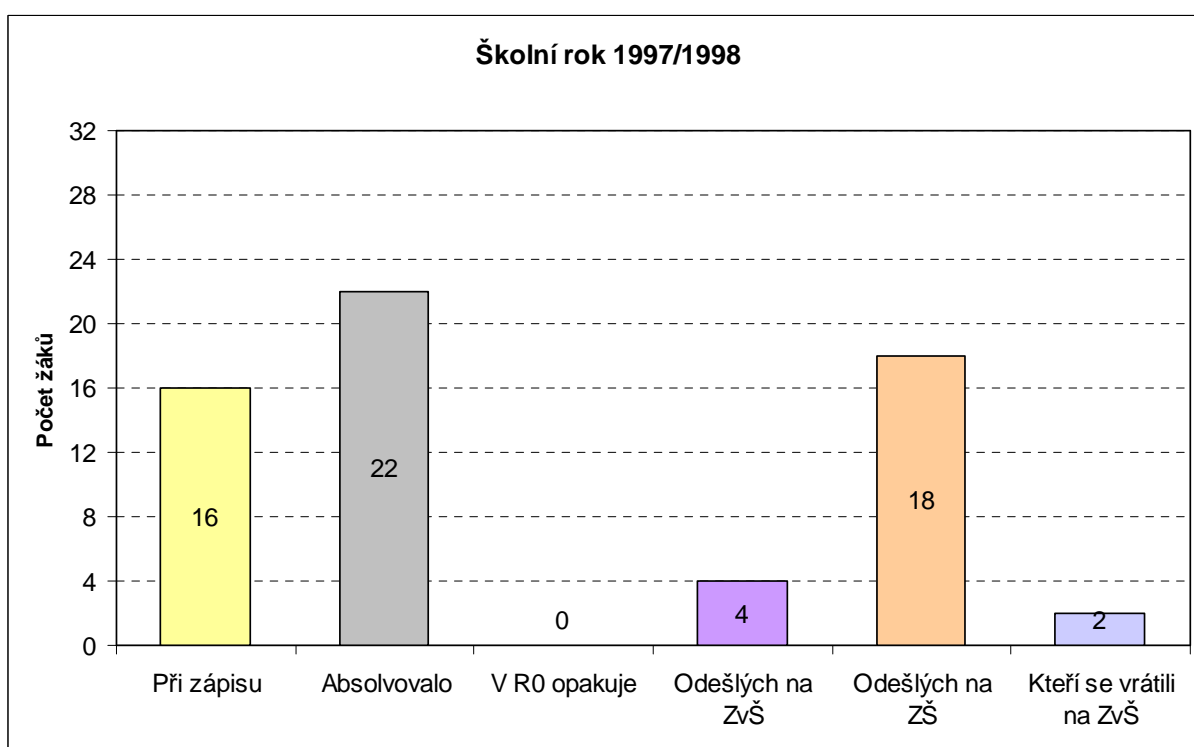

Graf 4 – Školní rok 1996/1997

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 16 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 31,2% dětí na zvláštní školu a 68,7% dětí na základní školu. Z 11 dětí, které odešly na základní školu, se vrátilo 11,2% dětí na zvláštní školu.

V. Školní rok 1997/1998.

V tomto školním roce bylo u zápisu 16 dětí. 22 dětí přípravný ročník absolvovalo, žádné dítě v R0 neopakovalo, 4 děti po absolvování ročníku odešly nezvláštní školu, 18 dětí odešlo na základní školu, což je zase největší počet dětí, které za celé období fungování přípravného ročníku (R0) odešly na základní školu a 2 děti se vrátily na školu zvláštní.

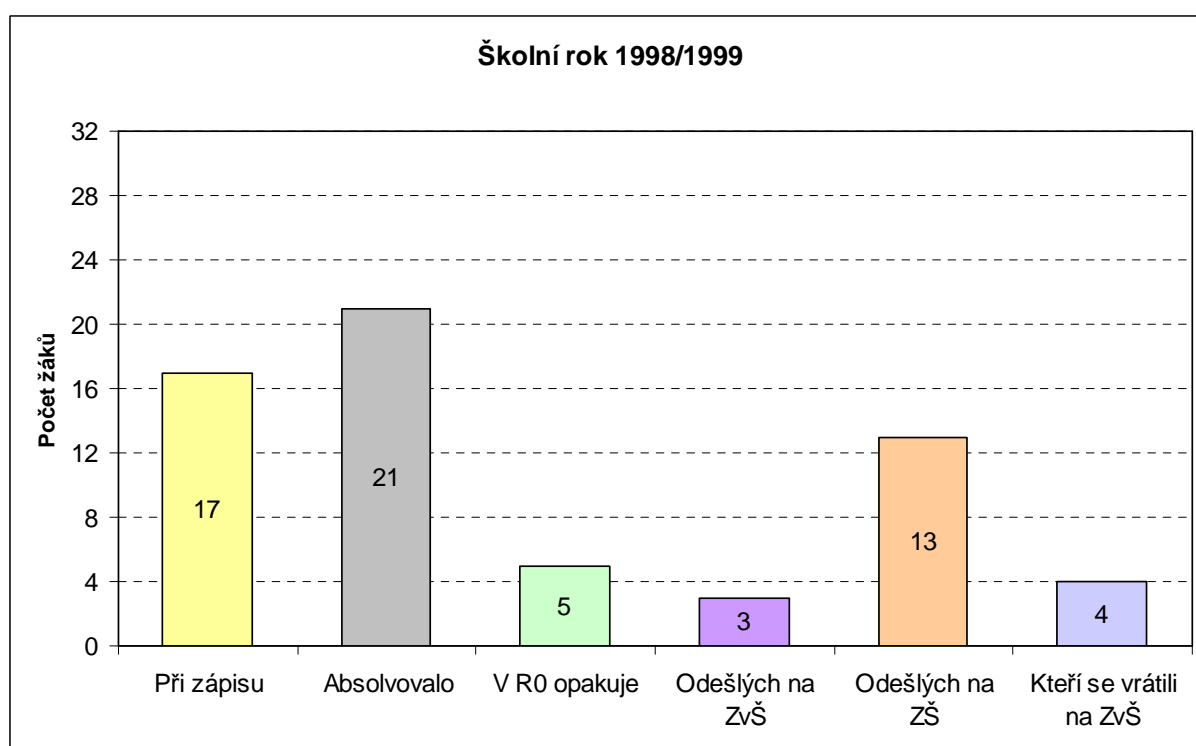

Graf 5 – Školní rok 1997/1998

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 22 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 18,2% dětí na zvláštní školu a 81,8% dětí na základní školu. Z 18 dětí odešlých na základní školu se vrátilo 11,1% dětí na školu zvláštní.

VI. Školní rok 1998/1999.

V tomto roce bylo při zápisu 17 dětí, 21 dětí přípravnou třídu absolvovalo, 5 dětí v R0 opakuje, 3 děti odešly z přípravné třídy nezvláštní školu, 13 dětí odešlo na základní školu a 4 děti se ze základní školy vrátili na školu zvláštní.

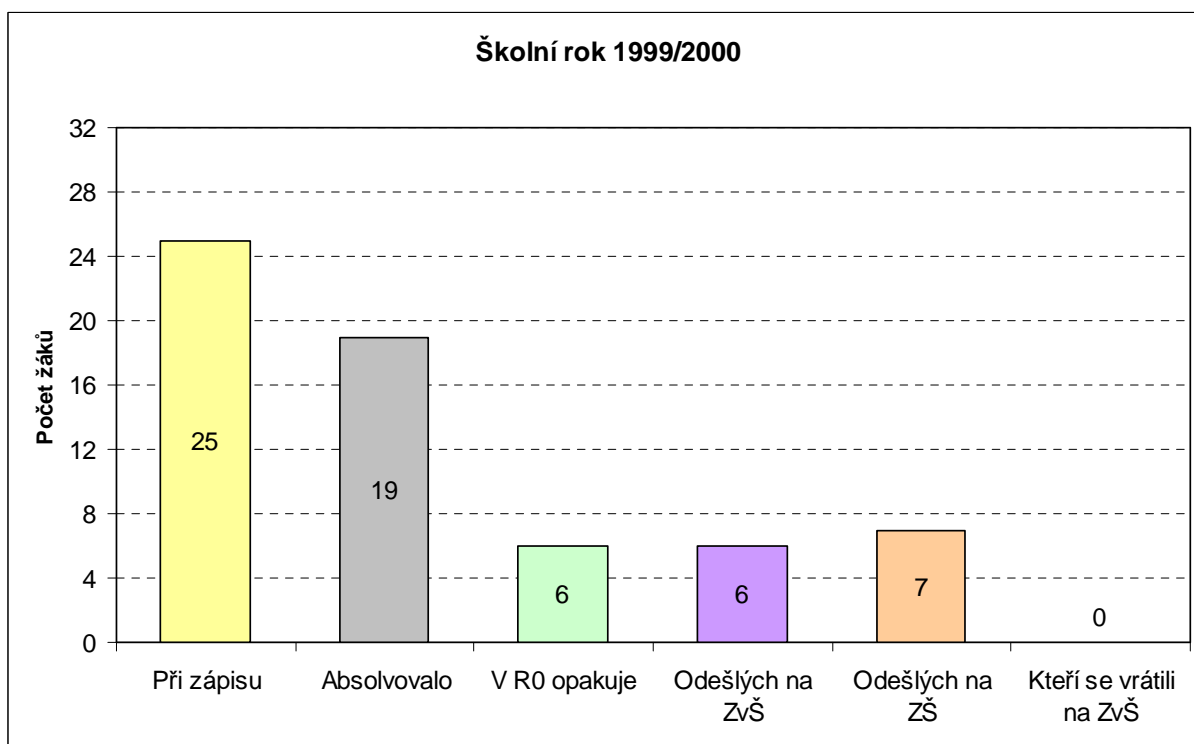

Graf 6 – Školní rok 1998/1999

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 21 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 14,3% dětí na zvláštní školu a 61,9% dětí na základní školu. Z 13 dětí, které odešly na základní školu, se vrátilo 30,8% dětí zpět na školu zvláštní.

VII. Školní rok 1999/2000.

V tomto školním roce bylo při zápisu do přípravné třídy 25 dětí, z toho ročník absolvovalo 19 dětí, 6 dětí v přípravné třídě (R0) opakovalo, 6 dětí po absolvování odešlo na zvláštní školu a 7 dětí odešlo na základní školu. Žádné dítě se v tomto školním roce nevrátilo ze základní školy na školu zvláštní.

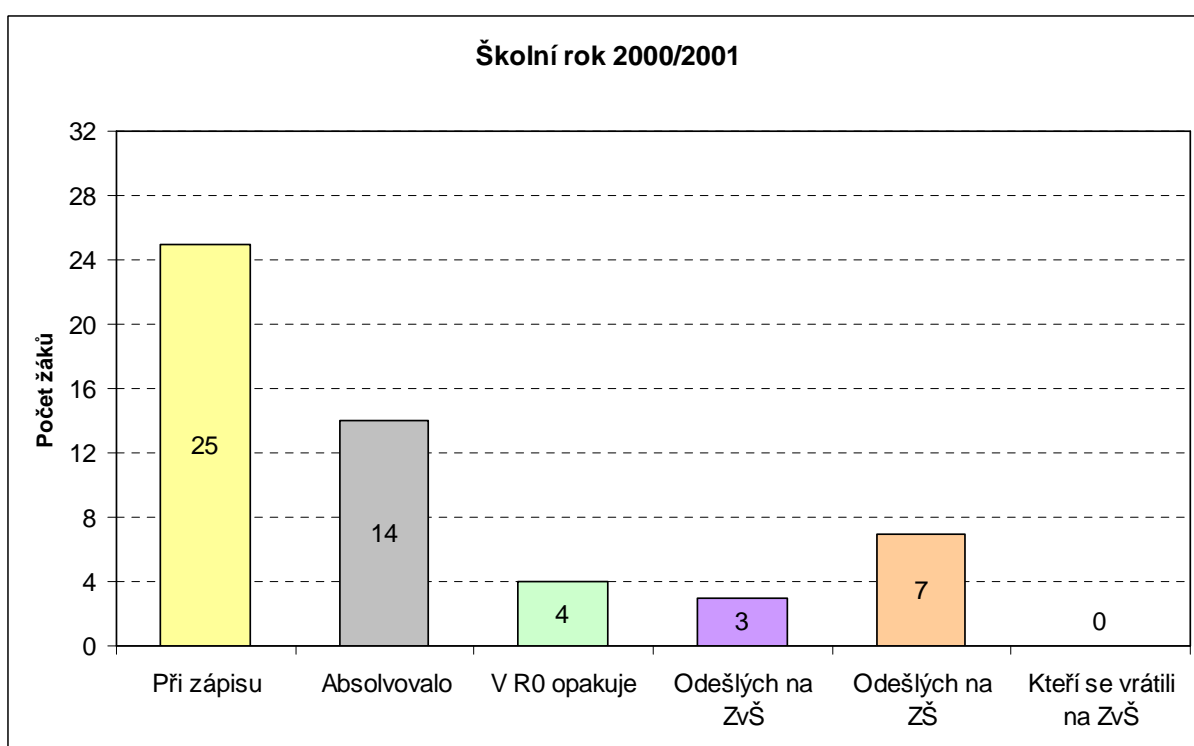

Graf 7 – Školní rok 1999/2000

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 19 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 31,6% dětí na zvláštní školu a 36,8% dětí na základní školu. Ze 7 dětí odešlých na základní školu se nevrátilo žádné dítě zpět na zvláštní školu.

VIII. Školní rok 2000/2001.

V tomto roce bylo při zápisu 25 dětí, 14 dětí přípravnou třídu absolvovalo, 4 děti v R0 opakují, 3 děti odešly na zvláštní školu a 7 dětí odešlo na základní školu. Žádné dítě se ze základní školy nevrátilo na školu zvláštní.

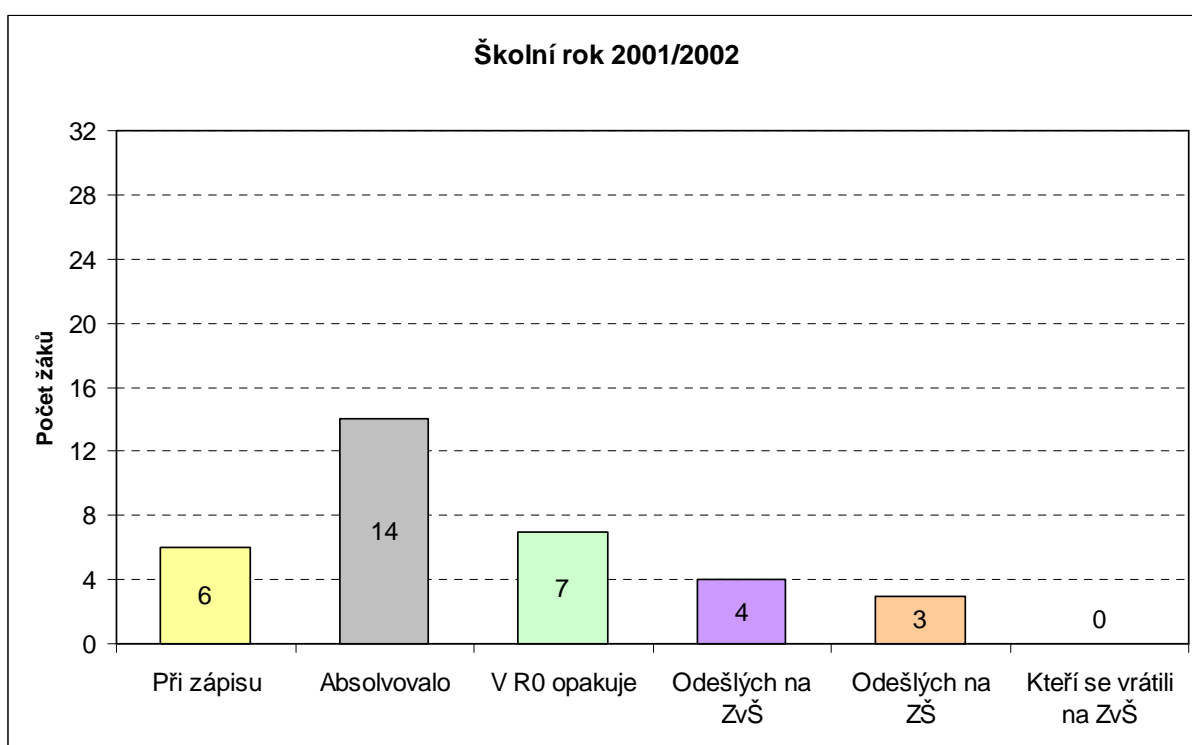

Graf 8 – Školní rok 2000/2001

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 14 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 21,4% dětí na zvláštní školu a 50% dětí na základní školu. Ze 7 dětí odešlých na základní školu se nevrátilo žádné dítě na školu zvláštní.

IX. Školní rok 2001/2002.

Při zápisu bylo v tomto roce nejméně dětí, jejich počet byl 6 dětí. 14 dětí přípravný ročník absolvovalo, 7 dětí v R0 opakovalo, 4 žáci odešli na zvláštní školu a 3 žáci odešli z přípravné třídy na školu základní. Žádné dítě se v tomto školním roce nevrátilo ze základní školy do školy zvláštní.

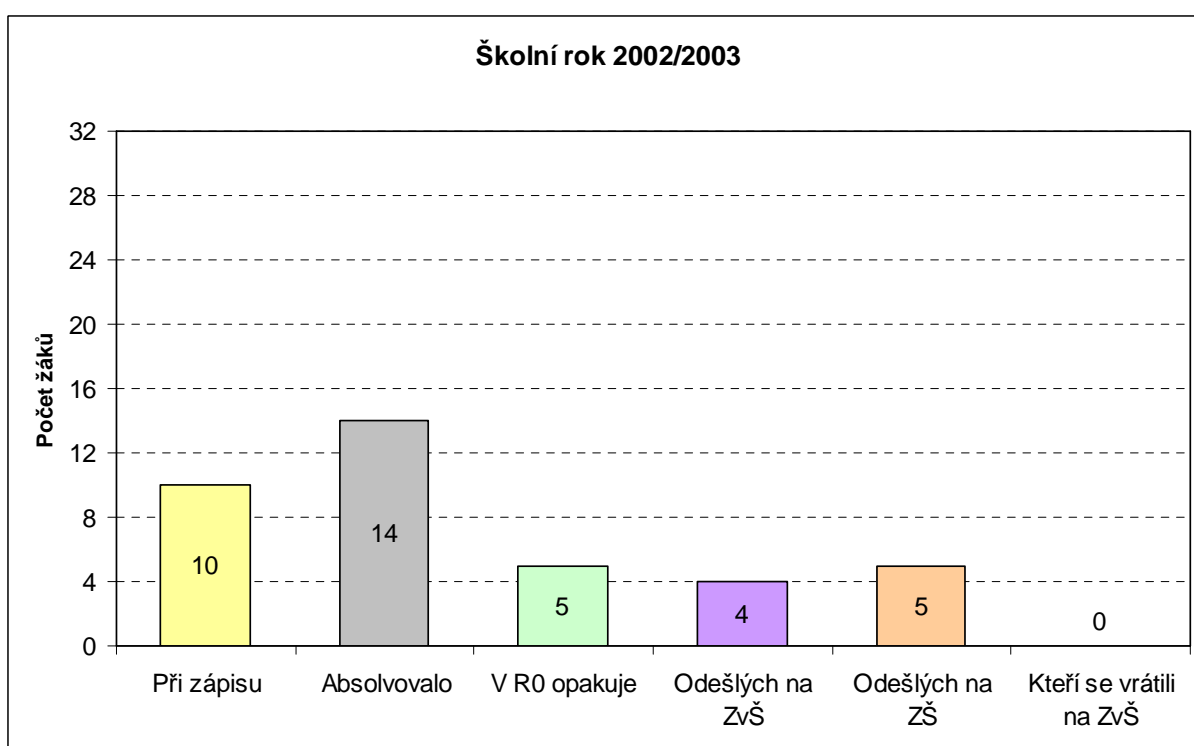

Graf 9 – Školní rok 2001/2002

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 14 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 28,6% dětí na zvláštní školu a 21,4% dětí na základní školu. Ze 3 dětí odešlých na základní školu se nevrátilo žádné dítě zpět na školu zvláštní.

X. Školní rok 2002/2003.

V tomto roce bylo při zápisu 10 dětí, 14 dětí přípravnou třídu absolvovalo, 5 dětí v R0 opakovalo. 4 děti po absolvování ročníku odešly na zvláštní školu a 5 dětí odešlo na základní školu. Žádné dítě se v tomto roce nevrátilo ze základní školy do školy zvláštní.

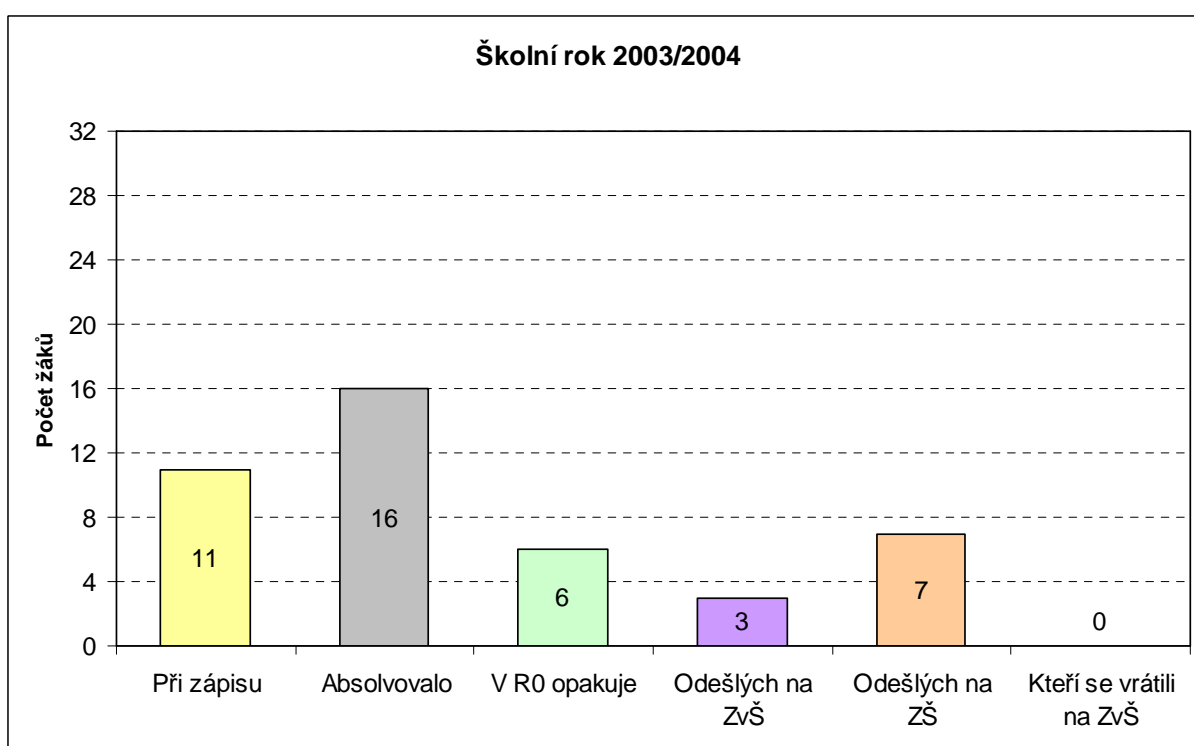

Graf 10 – Školní rok 2002/2003

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 14 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 28,6% dětí na zvláštní školu a 35,7% dětí na základní školu. Z 5 dětí odešlých na základní školu se nevrátilo žádné dítě na školu zvláštní.

XI. Školní rok 2003/2004.

Při zápisu bylo v tomto školním roce 11 dětí, 16 dětí přípravnou třídu absolvovalo, 6 dětí v přípravné třídě (R0) opakuje, 3 děti po absolvování odešly na zvláštní školu a 7 dětí odešlo na základní školu. Žádné dítě se v tomto školním nevrátilo ze základní školy do zvláštní školy.

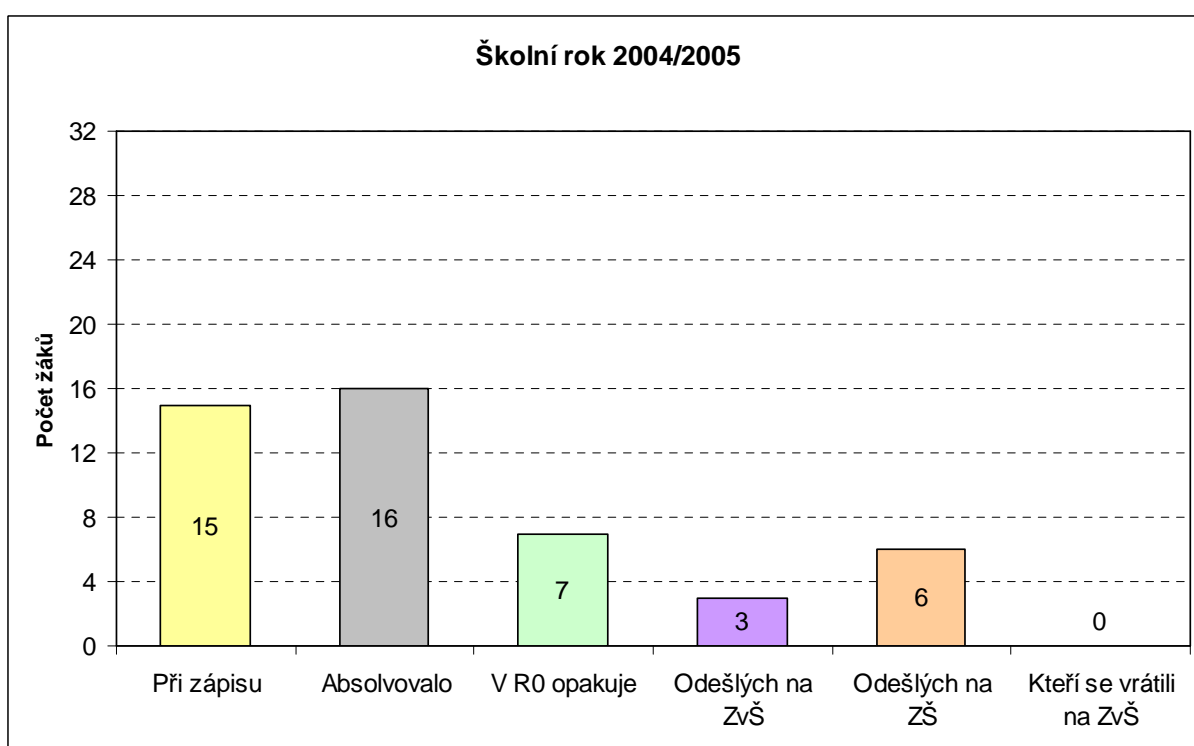

Graf 11 – Školní rok 2003/2004

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 16 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 18,7% dětí na zvláštní školu a 43,7% dětí na základní školu. Ze 7 dětí odešlých na základní školu se nevrátilo žádné dítě zpět na zvláštní školu.

XII. Školní rok 2004/2005.

V tomto roce bylo při zápisu 15 dětí, 16 dětí přípravnou třídu absolvovalo, 7 dětí v R0 opakovalo, 3 děti odešly po absolvování ročníku na zvláštní školu a 6 dětí odešlo na základní školu. Žádné dítě se v tomto roce nevrátilo na školu zvláštní.

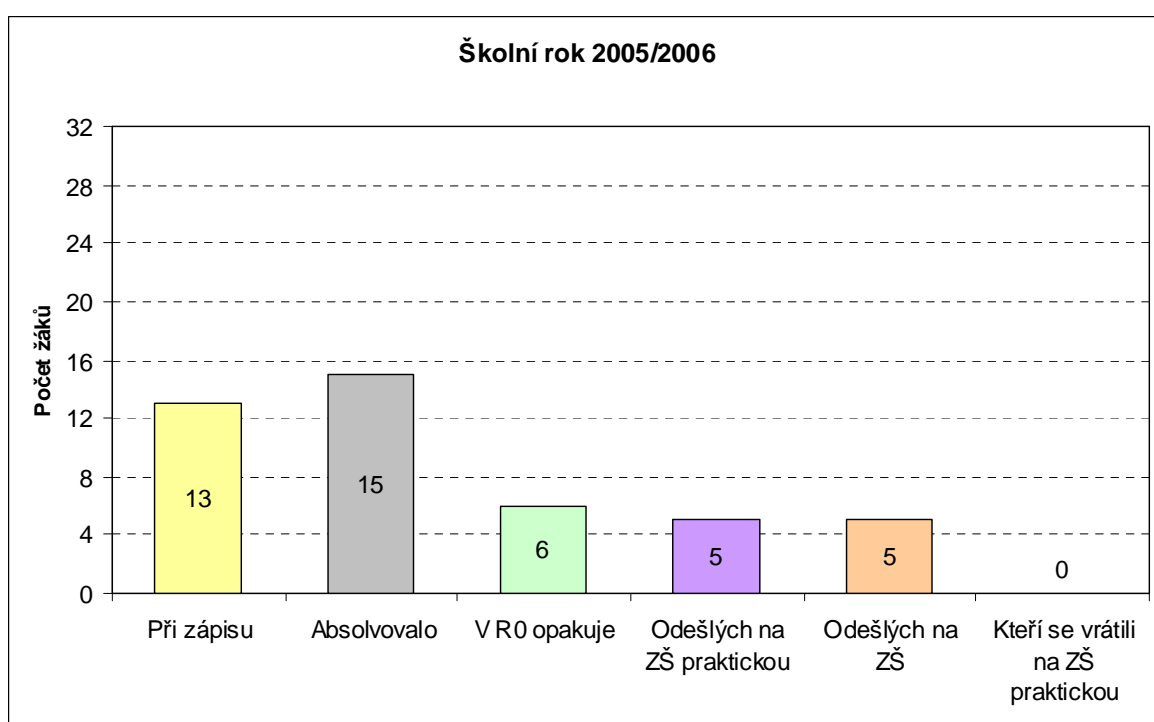

Graf 12 – Školní rok 2004/2005

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 16 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 18,7% dětí na zvláštní školu a 37,5% dětí na základní školu. Z 6 dětí odešlých na základní školu se nevrátilo žádné dítě na školu zvláštní.

XIII. Školní rok 2005/2006.

Při zápisu v tomto roce bylo 13 dětí, 15 dětí přípravnou třídu absolvovalo, 6 dětí v R0 opakovalo, 5 dětí odešlo po absolvování ročníku na základní školu praktickou a 5 dětí na základní školu. Žádné dítě se tento rok nevrátilo ze základní školy do základní školy praktické.

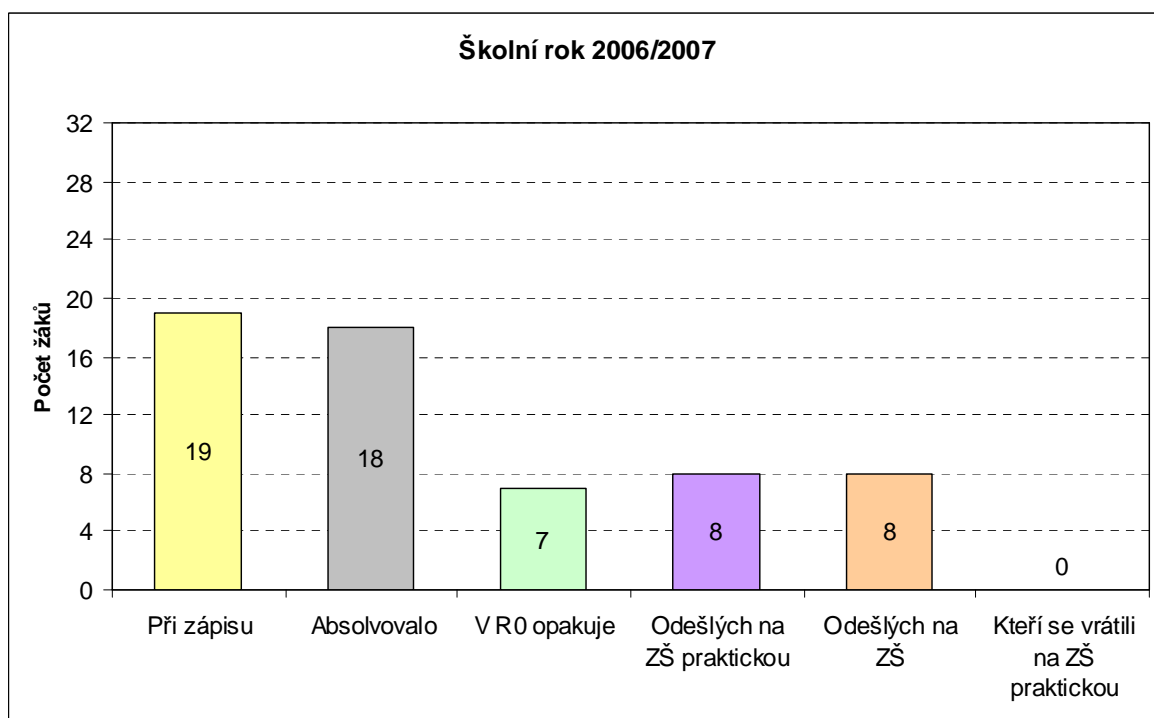

Graf 13 – Školní rok 2005/2006

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 15 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 33,3% dětí na základní školu praktickou a 33,3% dětí na základní školu. Z 5 dětí odešlých na základní školu se nevrátilo žádné dítě na základní školu praktickou.

XIV. Školní rok 2006/2007.

V tomto školním roce bylo při zápisu 19 dětí, 18 dětí přípravný ročník absolvovalo, 7 dětí přípravnou třídu (R0) opakovalo, 8 dětí odešlo po absolvování přípravného ročníku na základní školu praktickou a 3 děti na základní školu. V tomto školním roce se žádné dítě nevrátilo ze základní školy do základní školy praktické.

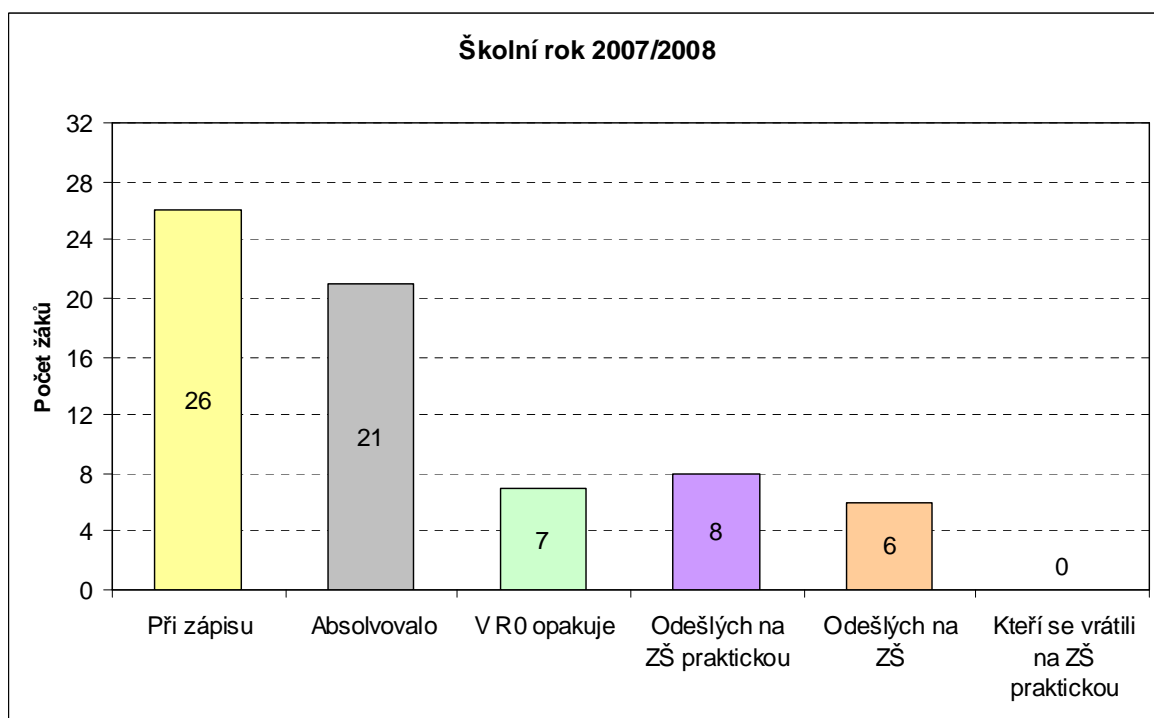

Graf 14 – Školní rok 2006/2007

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 18 dětí. Po absolvování ročníku odešlo stejné procento dětí (tj. 44,4% dětí) jak na základní školu praktickou tak na základní školu. Z 8 dětí odešlých na základní školu se nevrátilo žádné dítě na základní školu praktickou.

XV. Školní rok 2007/2008.

V tomto školním roce bylo u zápisu 26 dětí, 21 dětí přípravnou třídu v tomto školním roce absolvovalo, 7 dětí přípravnou třídu R0 opakovalo, 8 dětí odešlo po absolvování přípravného ročníku na základní školu praktickou a 6 dětí odešlo na základní školu. Žádné dítě se v tomto školním roce nevrátilo ze základní školy do základní školy praktické.

Graf 15 – Školní rok 2007/2008

Tento školní rok absolvovalo přípravný ročník 21 dětí. Po absolvování ročníku odešlo 38,1% dětí na základní školu praktickou a 28,6% dětí na základní školu. Z 6 dětí odešlých na základní školu se nevrátilo žádné dítě na základní školu praktickou.

3.1 Získaná data a jejich interpretace

Jestliže grafy a počty dětí zhodnotím, tak od školního roku 1993/1994 do školního roku 2007/2008 absolvovalo přípravný ročník R0 v Jablonci nad Nisou celkem 253 dětí.

U zápisu bylo za těchto patnáct let 257 dětí.

Více než 50% dětí (51%), v celkovém počtu 129 dětí odešlo po absolvování přípravného ročníku do základní školy.

64 dětí, tj. 25,3% odešlo na základní školu praktickou.

Celkem se ze základní školy zpět na základní školu praktickou vrátilo jen 14 dětí z celkového počtu 129 dětí, které na základní školu po absolvování přípravného ročníku odešly, tj. 10,8%. Tyto děti se vracely jen do školního roku 1998/1999, od tohoto školního roku se již zpět na základní školu praktickou (resp. na zvláštní školu) nevrátilo žádné dítě.

Absolvovalo celkem	Odešlých na ZŠ praktickou (ZvŠ)	Odešlých na ZŠ	Kteří se vrátili na ZŠ praktickou (ZvŠ)
253	64	129	14
-	25.30%	50.99%	10.85%

Tab. 3 – Počet absolvovaných dětí a jejich odchody

Myslím si, že přípravný ročník v Jablonci nad Nisou funguje velice úspěšně a od loňského roku se rozrostl ještě o další třídu. Rodiče si zvykli své děti do přípravného ročníku posílat a je velice dobře, že si uvědomují, že přípravný ročník je tím správným krokem k zajištění vzdělanosti romských dětí a dětí z nízkého sociokulturního prostředí. Samozřejmě však nezaručuje, že dětem kladný vztah ke vzdělání vydrží po celou dobu povinné školní docházky, je však alespoň tím správným startem pro zmíněné děti.

4 Závěr

Práce „Výchova a vzdělání romských dětí“ se zabývala popisem romského etnika jako takového. Dále nabídla pohled do historie Romů od známých prvopočátků až po současnost. V práci jsem se zabývala problémem vzdělávání Romů, postojem Romů ke vzdělání a také pohledu z druhé strany, tedy jaký postoj ke vzdělávání Romů zaujímá česká společnost, kde a proč vzniká problém a nabídla jsem možnosti jeho řešení. Dále jsem popsala typy školských zařízení. V návaznosti na školská zařízení jsem se zabývala školní úspěšností potažmo neúspěšností romských žáků a hledala jsem příčiny selhání romských dětí v procesu učení. Dále jsem se věnovala tématu vlivu školní neúspěšnosti romských žáků na jejich osobnost, a jací činitelé se na vzniku školní neúspěšnosti podílejí. Dalším tématem byla motivace romských žáků k učení. Dále jsem navázala tématem specifiky tradiční romské rodiny a odlišností romské rodiny od rodiny majority. V samotném závěru teoretické části jsem popsala vztah romské rodiny ke škole a ke vzdělání jako takovému a nastínila jsem spolupráci mezi školou a romskou rodinou.

Ve druhé praktické části práce jsem se zabývala přípravným ročníkem R0 v Jablonci nad Nisou. Přípravná třída funguje již 16. rokem a za tuto dobu se dostala do podvědomí romské komunity v Jablonci n. N. a blízkém okolí.

Přípravná třída v sobě spojuje v prvky výuky v základní škole spolu s přístupem tradičním pro mateřskou školu. Děti si díky tomu postupně a nenásilně zvykají na jinou organizaci práce i na jiné metody výuky, než je tomu v klasické mateřské škole a mají tak lepší šance uspět na základní škole.

Dále jsem se v praktické části zabývala cíli a dokumentací přípravné třídy a také organizací výchovného a vzdělávacího procesu. Věnovala jsem se činnosti romského asistenta ve třídě a spolupráci školy s romskou rodinou.

Cílem práce bylo analyzovat a zmapovat činnost přípravného ročníku R0 pro romské děti před začátkem povinné školní docházky v Jablonci nad Nisou od školního roku 1993/1994, kdy přípravný ročník začal fungovat až do školního roku 2007/2008.

Při zhodnocení předpokladů práce (*Předpoklad 1*: Domnívám se, že více jak 50% dětí, kteří prošli přípravným ročníkem R0 v Jablonci nad Nisou nastoupí do základní školy. *Předpoklad 2*: Myslím si, že zjistím, že činnost přípravného ročníku R0 v Jablonci nad Nisou je

opodstatněná a romské předškolní děti dobře připravuje na vstup do základní školy.), jsem došla k závěru vhodného nastavení předpokladů, jelikož se po vyhodnocení výsledků a počtu dětí tyto potvrdily.

Po zhodnocení získaných dat se mi potvrdil předpoklad číslo 1 a to, že více jak 50% dětí nastoupí po absolvování přípravného ročníku do základní školy. Z toho předpokladu vychází předpoklad číslo 2, že činnost přípravného ročního je opodstatněná a romské děti dobře připravuje na vstup do základní školy.

Domnívám se, že činnost přípravného ročníku R0 je opravdu tím správným krokem k zajištění vzdělanosti romských dětí.

Právo na vzdělání je jedním ze základních práv, odepření tohoto práva může ovlivnit dosažení práv ostatních (občanská a politická práva jako svoboda projevu či sdružování se). Vzdělání upevňuje kulturní identitu a přenáší se z generace na generaci. Proto je právo na vzdělání, zejména pro menšiny, velmi důležité, včetně práva užívat vlastní jazyk.

Pro nás, příslušníky majoritní společnosti, je tím nejdůležitějším uvědomit si, že Romové jsou tu stejně doma jako všichni ostatní, a proto je nutné jim poskytovat co největší pomoc při jejich integraci. Při tom postupy této integrace musejí být diferencované podle skupin, do nichž Romové patří, i podle jejich vlastního vývoje. K tomu je třeba dosáhnout změn v možnostech zaměstnání a formách obživy, změn ve způsobu bydlení a v přístupu k tomuto bydlení a především změn v přístupu ke vzdělání.

Při naplňování změn v přístupu ke vzdělávání se jedná o náročné a dlouhodobé cíle. Mezi tyto cíle patří vytváření spravedlivého přístupu ke vzdělávání, zvyšování efektivity vzdělávacího systému a plného rozvinutí potenciálu dorůstajících generací v České republice.

Romské žáky je třeba brát za osobnosti, které vyžadují individuální přístup a pomoc, při procesu vzdělávání. Pokud rodiče romských dětí budou přesvědčeni o nezastupitelném postavení školy v jejich životě a pokud dojde k nalezení vzájemného pochopení a úcty všech zúčastněných stran (rodičů, dětí a učitelů), změní se pak také vztah Romů ke škole.

Jak řešit problémy, které vznikají při vzdělávání Romů, už dnes víme. Mnohé z nich řeší i česká legislativa, avšak nejdůležitější je a bude, jak k tomuto problému bude přistupovat majoritní společnost a hlavně jaký přístup ke vzdělávání budou mít rodiče romských dětí.

5 Seznam použité literatury

1. BAKALÁŘ, P. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia. 2004. ISBN 80-7220-180-8.
2. BALVÍN, J. *Bariéry a negativní jevy v životě a vzdělávání Romů*. Hnutí R. 1996. ISBN 80-902149-1-6.
3. BALVÍN, J. *SPOLEČNĚ (Spolu s Romy k multikulturní výchově ve školství)*. Hnutí R. 1997. ISBN 80-902149-2-4.
4. BALVÍN, J. *Romové a jejich učitelé*. Hnutí R. 1999. ISBN 80-902461-1-7.
5. BALVÍN, J. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. Radix. 1.vyd. 2004. ISBN 80-86031-48-9.
6. FRIŠTENSKÁ, H., VÍŠEK, P. *O Romech (Na co jste se chtěli zeptat), Manuál pro obce*. VCVS ČR, o.p.s. 2002.
7. HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů. Člověk v tísní, společnost při ČT*, o.p.s. 2002.
8. HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Šaj pes dovakeras Můžeme se domluvit*. Vydavatelství Univerzity Palackého. 2. vyd. 1995. ISBN 80-7067-563-2.
9. KOVAŘÍKOVÁ, M. *Pedagogicko-psychologická problematika romských žáků ve vztahu k jejich školní úspěšnosti*. 1998. ISBN 80-7044-225-5.
10. MARÁDOVÁ, E. *Multikulturní porozumění*. Vzdělávací institut ochrany dětí. 2006. ISBN 80-86991-82-2.
11. MORAVCOVÁ, I. *Obrázky z dějin českého menšinového školství v zahraničí*. Univerzita Pardubice. 1. vyd. 2006. ISBN 80-7194-547-1.
12. NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Portál. 1. vyd. 2003. ISBN 80-7178-741-8.
13. NAVRÁTIL, S., MATTIOLI, J. *Jak pomoci romským dětem stát se úspěšnými žáky (Praktická rukověť pro učitele)*. Paido. 2001. ISBN 80-7315-009-3.
14. NAVRÁTIL, S., MATTIOLI, J. *Systémový přístup ke zvýšení úspěšnosti romských žáků v učení a jeho experimentální ověřování*. Paido. 2002. ISBN 80-7315-031X.
15. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Vydavatelství Univerzity Palackého. 3. doplněné vyd. 1995. ISBN 80-7067-559-4.
16. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Vydavatelství Univerzity Palackého. 4. doplněné vyd. 1999. ISBN 80-7067-952-2.
17. PAVELČÍKOVÁ, N. *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. 2004.

ISBN 80–86621-07–3.

18. PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele*. Triton. 1. vyd. 2006. ISBN 80–7254-866–2.

19. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Portál. 1. vyd. 1998.

ISBN 80–7178-250–5.

20. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Grada. 1. vyd. 2000. ISBN 80–7169-528–9.

21. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Grada. 2. roz. vyd. 2001. ISBN 80–247-0277–0.

22. UNUCKOVÁ, M. *Žijí mezi námi: Historie a současnost Romů*. Kartis+CO s.r.o. 2007. ISBN 978–80-239–9286-1.

23. *Národnostně menšinová politika České republiky, Základní dokumenty*. Úřad vlády ČR. Praha. 2003. ISBN 80–86734-07–2.

6 Seznam příloh

Příloha č. 1: Zápisní lístek pro nultý ročník předškolního oddělení.

Příloha č. 2: Dotazník.

Příloha č. 3: Záznamový arch pro sledování a hodnocení rozvoje a učení dítěte v přípravné třídě základní školy.

Příloha č. 4: Pedagogický deník pro přípravný ročník.

Příloha č. 5: Poznámky k tvorbě vzdělávacího obsahu přípravných tříd.

Přílohy

Základní škola

466 01 Jablonec nad Nisou, Liberecká31, příspěvková organizace,

tel.fax: 483 317 588

e-mail: sekretariat@specialniskola-jbc.cz

detašované pracoviště Polní 10, tel.fax: 483 317 590

detašované pracoviště J. Hory 33, tel.: 483 704 305

V Jablonci nad Nisou dne.....

Zápisní lístek pro nultý, ročník předškolního oddělení

Školní rok.....

Jméno a příjmení dítěte.....

Datum narození.....

Rodné číslo.....Pojišťovna dítěte.....

Bydliště.....

Jméno a příjmení otce.....

Zaměstnání, zaměstnavatel.....

Telefon.....

Jméno a příjmení matky.....

Zaměstnání, zaměstnavatel.....

Telefon.....

Telefonní spojení s rodiči domů.....mobil.....

Popř.sousedy (v případě nutnosti): Jméno:.....

Telefon:.....

Ošetřující lékař dítěte:.....telefon:.....

Místo:

Předání dítěte do školy ráno: 6,30 7,00 7,45 hod

Odebírání dítěte ze školy (ŠD) 15,00 16,00 hod

/platnou hodinu zakroužkujte/

podpis rodičů

Základní škola

466 01 Jablonec nad Nisou, Liberecká 31, příspěvková organizace, tel.fax: 483 317588

e-mail: sekretariat@specialniskola-jbc.cz

detašované pracoviště Polní 10, tel.fax: 483 317590

detašované pracoviště J.Hory 33. tel.: 483 704305

DOTAZNÍK

Jméno a příjmení žáka:

Bydliště:

PSČ:

Datum narození:

Místo narození:

Rodné číslo:

Státní příslušnost:

Jméno ošetřujícího lékaře:

Zdravotní pojišťovna dítěte:

Zdravotní potíže dítěte:

Dítě je alergické na:

OTEC: Jméno a příjmení:

Bydliště:

PSČ:

Telefon domů:

Mobil:

Zaměstnání:

Název a adresa zaměstnavatele: Telefon do zaměstnání:

MATKA: Jméno a příjmení:

Bydliště:

PSČ:

Telefon domů:

Mobil:

Zaměstnání:

Název a adresa zaměstnavatele: Telefon do zaměstnání

SOUROZENCI.-Celkový počet: Jména a příjmení

Datum:.....

Podpis rodičů.....

Záznamový arch pro dítě v přípravné třídě základní školy

Záznamový arch pro sledování a hodnocení rozvoje a učení dítěte v přípravné třídě základní školy

(podklad pro cílenou podporu vzdělávacích pokroků dítěte z pohledu jeho školní způsobilosti)

Jméno dítěte:.....Datum narození:..

Data jednotlivých záznamů i.....

Jméno učitelky:.....

Dítě **navštěvovalo - nenavštěvovalo** mateřskou školu Dítě **má - nemá**

odloženou školní docházku

Kdy a jak záznamový arch používat

Dítě, které absolvuje přípravnou třídu základní školy, by mělo být na takové úrovni svého rozvoje a učení, aby bylo způsobilé zvládat s uspokojením život ve školním prostředí, dorozumět se v českém jazyce, bez vážnějších problémů zvládat školní práci a strukturované učení. V přípravné třídě je zapotřebí zaměřit se zejména na tyto oblasti a podporovat rozvoj dovedností, jejichž osvojení dítěti školní začátky usnadní.

Záznamový arch umožňuje sledovat **deset základních dovedností**. Jsou formulovány v podobě očekávaných výstupů, k nimž by vzdělávání v přípravné třídě mělo směřovat. Nejsou to výstupy povinné, ale pouze orientační, jichž každé dítě může dosahovat v jiné kvalitě či v jiné úrovni dokonalosti, dle svých osobních dispozic a možností. **Tyto výstupy jsou však určující pro pedagogické úsilí učitelky, která by se měla snažit poskytnout každému dítěti takovou podporu a pomoc, aby dosáhlo maxima svých individuálních možností.**

Záznamový arch může sloužit ke zjištění toho, na jaké úrovni rozvoje a učení je dítě při vstupu do přípravné třídy (můžeme jeho pomocí provést **základní vstupní diagnostiku dítěte** a spolehlivěji rozpoznat jeho konkrétní vzdělávací potřeby). V průběhu školního roku pak může sloužit učitelce k **postupnému sledování vzdělávacích pokroků dítěte** a ověřování toho, zda a v jaké míře si drtě sledované dovednosti osvojuje či nikoli. Dle zjištění pak učitelka v rámci individuálního vzdělávacího plánu upravuje vzdělávací nabídku.

Záznamový arch postačuje pro čtyři záznamy (má sloupce / . - IV.). Rubriku na **poznámky u jednotlivých dovedností** lze využít tehdy, má-li dítě v konkrétní dovednosti vážnější problémy a potřebuje-li výraznější intervenci. Tuto rubriku může učitelka využít také k upřesnění zápisu, popř. k uvedení jiných důležitých skutečností, které se zjištěním souvisejí.

Prostor pro **pracovní poznámky** (na poslední straně archu) učitelka využije pro závěry z jednotlivých etap, kdy hodnotí vzdělávací pokroky dítěte. Zapisuje zde konkrétní podněty pro pedagogickou práci do další etapy a zároveň zhodnotí i konkrétní pedagogická opatření, která byla uskutečněna (zda a nakolik byla či nebyla opatření či intervence účinná). Má tak možnost získávat **průběžně zpětnou vazbu** a podle toho pak plánovat, usměrňovat či korigovat svoje další vzdělávací kroky.

Při práci s archem zapisujeme v příslušném sloupci k jednotlivým dovednostem, na jaké úrovni ji dítě zvládá. **Hodnotíme podle stupnice 1-4.** Pokud nemáme dostatek podnětů k tomu, abychom úroveň určité dovednosti zhodnotili, zapíšeme N (např. u dítěte, které se dostatečně neprojevuje, dosud mluví špatně česky apod.). V další etapě se pak pokusíme skutečnost zjistit a údaj doplnit.

Stupnice pro hodnocení dítěte v jednotlivých dovednostech (způsobilostech):

1 - dosud nezvládá (má vážnější obtíže)

2 - zvládá s vynaložením maximálního úsilí

3 - přetrvávají problémy (občasné, dílčí)

4 - zvládá spolehlivě, bezpečně

N - není hodnoceno (nelze říci, neprojevuje se)

Záznamový arch pro dítě v přípravné třídě základní školy

1. Praktická samostatnost (fyzický rozvoj a pohybová koordinace, sebeobsluha)

I. II. III. IV.

Poznámky

• je dostatečně fyzicky vyspělé					
• jeho pohyby jsou koordinované (hází a chytá míč, udrží rovnováhu na jedné noze, běhá, skáče, v běžném prostředí se pohybuje bezpečně)					
• samostatně se obléká					
• je samostatně při jídle					
• je samostatně při zvládnutí pravidelných denních úkonů osobní hygieny					
• udržuje kolem sebe pořádek (je schopné samostatně připravit či uklidit pomůcky, srovnat hračky apod.)					
• dovede si samo poradit s běžnými problémy (např. uklidí po sobě papír od sušenky, nalije si nápoj, utře rozlitý čaj, zalije květiny apod.)					
• dokáže se postarat o své věci					

2. Sociální informovanost (orientace v prostředí, v okolním světě i v praktickém životě)

I. II. III. IV.

Poznámky

• vyzná se ve svém okolí (ví, kde bydlí, kam chodí do školky aj.)					
• rozumí běžným okolnostem, dějům, jevům, situacím, s nimiž se setkává (má základní poznatky o světě přírody i o životě lidí)					
• ve známém prostředí se pohybuje a vystupuje samostatně					
• s pomocí dospělého se dovede zorientovat v novém prostředí					
• dovede vyřídít drobný vzkaz					
• dokáže si vhodně říci o to, co potřebuje					
• odhadne nebezpečnou situaci, neriskuje					

3. Citová samostatnost (emoční stabilita, schopnost kontrolovat a řídit své chování)

I. II. III. IV.

Poznámky

• zvládá odloučení od rodičů (po určitou část dne)					
• vystupuje samostatně, má svůj názor, dokáže vyjádřit souhlas i nesouhlas					
• projevuje se jako emočně stálé, bez výrazných výkyvů v náladách					
• reaguje přiměřeně na drobný neúspěch					
• dovede odložit přání na pozdější dobu					
• dovede se přizpůsobit konkrétní činnosti či situaci					

Záznamový arch pro dítě v přípravné třídě základní školy

4. Sociální samostatnost (soužití s vrstevníky, uplatnění se ve skupině vrstevníku, komunikace, spolupráce, spolupodílení se)

	I.	II.	III.	IV.	Poznámky
• uplatňuje základní společenská pravidla (umí pozdravit, požádat, poděkovat^ omluvit se)					
• dovede se vcítit do potřeb druhého dítěte					
• dokáže vyslovit a obhajovat svůj názor					
• dokáže vyjednávat a dohodnout se					
• dovede se zapojit do práce ve skupině, bez projevů prosazování se či naopak nezúčastnění se					
• komunikuje a spolupracuje s ostatními dětmi					
• při skupinových činnostech se snaží přispět svým podílem					
• pokud jsou dány pokyny, je srozuměno se jimi řídit					

5. Výslovnost, gramatická správnost řeči, slovní zásoba, úroveň komunikace

	I.	II.	III.	IV.	Poznámky
• vyslovuje správně všechny hlásky					
• mluví ve větách, dovede vyprávět příběh, popsat situaci apod.					
* mluví gramaticky správně (tj. užívá správně rodu, čísla, času, tvarů, slov, předložek aj.)					
« rozumí většině slov a výrazů běžně užívaných v prostředí					
• má bohatou slovní zásobu konkrétních pojmů					
• rozumí pojmům vyjadřujícím časoprostorovou orientaci (např. nad, pod, dole, nahoře, dlouhý, krátký, malý, velký, těžký, lehký, dříve, později, včera, dnes atd.)					
• užívá správně uvedených časoprostorových pojmů					
• zná bezpečně pojmosloví tvarů (kruh, čtverec, trojúhelník atd.) a správně jich užívá					
• dokáže správně pojmenovat barvy					
• běžně komunikuje s dětmi i dospělými, je schopno dialogu, v komunikaci si je jisté (nevyskytují se pravidelná nedorozumění)					

6. Lateralita ruky, koordinace ruky a oka, držení tužky

	I.	II.	III.	IV.	Poznámky
• upřednostňuje užívání pravé či levé ruky při kreslení či v jiných činnostech, kde se preference ruky uplatňuje					
• je zručné při zacházení s předměty, hračkami, pomůckami a nástroji (pracuje se stavebnicemi, modeluje, stříhá, kreslí apod.)					
• tužku drží správně, tj. třemi prsty, s uvolněným zápěstím					
• dokáže vést stopu tužky a napodobit základní geometrické obrazce, různé tvary, (popř. písmena)					

Záznamový arch pro dítě v přípravné třídě základní školy

7. Diferencované vnímání (sluchová a zraková analýza a syntéza)

I. II. III. IV.

Poznámky

• rozlišuje podstatné znaky předmětů (rozlišuje barvy, tvary, figuru a pozadí*)					
• rozlišuje zvuky (slyší hlásku ve slově)					
• dovede pracovat se strukturou slov (zvládá hrát slovní fotbal, odebere počáteční či konečnou hlásku ve slově, dovede vytleskat ve slově slabiky)					
• dokáže najít rozdíly na dvou obrazcích či na dvou podobných slovech					
• dovede složit obrázek z několika tvarů a slovo z několika slabik					
• postřehne zrněny ve svém okolí					

8. Logické a myšlenkové operace (porovnávání, třídění, řazení, číselné představy, řešení problémů)

I. II. III. IV.

Poznámky

• dovede porovnávat vlastnosti předmětů (velikost, tvar aj.)					
• dovede třídít předměty dle daného kritéria (roztřídí korálky do skupin podle barvy, tvaru, velikosti)					
• dovede seřadit předměty podle velikosti vzestupně i sestupně (např. pastelky)					
• vyjmenuje číselnou řadu a spočítá počet prvků v rozsahu do pěti (deseti)					
• přemyslí, uvažuje (odpovídá na položené otázky, řeší jednoduché problémy a situace, slovní příklady, úlohy, hádanky, rébusy)					

9. Záměrná pozornost, úmyslná paměť pro učení

I. II. III. IV.

Poznámky

• dovede soustředit pozornost na činnost po určitou dobu (cca 10-15 min.), neodbíhá od nich					
• soustředí se i na ty věci, které nejsou pro ně aktuálně zajímavé (které mu byly zadány)					
• dokáže si záměrně zapamatovat co prožilo, vidělo, slyšelo, je schopno si toto po přiměřené době vybavit a reprodukovat					

10. Pracovní chování, soustředěná pracovní (učební) činnost, záměrné učení

I. II. III. IV.

Poznámky

• dokáže přijmout úkol či povinnost					
« dokáže postupovat podle pokynů					
• zadaným činnostem se věnuje soustředěně, neodbíhá k jiným, dokáže vyvinout úsilí k jejich dokončení					
• dovede odlišit hru od systematické práce					
• „nechá“ se získat pro záměrné učení					
• neruší v práci ostatní					

Pracovní poznámky učitelky - závěry z jednotlivých etap hodnocení

Datum záznamu	Aktuální vzdělávací potřeby dítěte a závěry pro pedagogickou práci v další etapě

Poznámky k tvorbě vzdělávacího obsahu přípravných tříd

Autor Kateřina Smolíková -14. 8. 2007,

Vzdělávací obsah, realizovaný v přípravné třídě základní školy, je součástí školního vzdělávacího programu této školy. Stanovit vzdělávací obsah znamená vymezit, co, resp. jaké "učivo" bude obsahem vzdělávání přípravné třídy. Daný obsah by měl mít podobu vzdělávacího programu určeného na období jednoho roku.

Vzdělávací obsah má být stanoven a zpracován dle RVP PV a podle pravidel pro předškolní vzdělávání. Modifikace vzdělávacích cílů dle specifických vzdělávacích potřeb dětí zařazovaných do přípravných tříd a délka programu přípravné třídy vyžaduje, aby ze vzdělávacího obsahu RVP PV byl učiněn výběr. Výběr učiva pro přípravnou třídu není stanoven jednotně, pedagog jej provádí sám tak, aby odpovídal specifickým potřebám a možnostem dětí vzdělávaných v dané přípravné třídě a byl realizovatelný v podmínkách konkrétní školy. Výběr učiva musí pedagog v ŠVP zdůvodnit. Znamená to, že v programu by měl jasně a konkrétně stanovit vzdělávací cíle, vymezit obsah a popsat, za jakých podmínek, jakými formami a metodami bude vzdělávání probíhat.

Podle pravidel pro tvorbu ŠVP, která jsou obdobná pro mateřskou i základní školu, jsou kromě vzdělávacího obsahu další dvě povinné části ŠVP:

- charakteristika vzdělávacího programu
- popis podmínek a organizace vzdělávání, včetně pravidel evaluace

Pro přípravnou třídu se tedy nabízejí dvě možnosti zpracování vzdělávacího programu: buď na vhodných místech v ŠVP, tedy do jmenovaných částí zpracovávaných pro základní vzdělávání, doplňovat příslušné údaje za přípravnou třídu nebo všechny informace zpracovat pro přípravnou třídu zvlášť (jako přílohu ŠVP).

Ať už bude zvolena kterákoli z těchto možností, platí, že program vzdělávání v přípravné třídě je součástí ŠVP. Protože jde o důležitý pedagogický dokument, oficiální a veřejně přístupný materiál, měl by být zpracován na úrovni, která povaze a významu tohoto dokumentu odpovídá (měl by mít jasnou koncepci, měl by být zpracován stručně a jasně, způsobem vyhovujícím i po stránce formální a jazykové).

Poznámky a doporučení

Důležité je jasné vyjádřit především vzdělávací cíle a záměry přípravné třídy, neboť od nich se odvíjí stanovení (tj. výběr a modifikace) vzdělávacího obsahu, cíle budou modifikované, a měly by být proto popsány zcela konkrétně. Je nutno uvést, oč konkrétní vzdělávání v přípravné třídě usiluje, jakou pomoc má dětem a jejich rodičům zajistit a nabídnout, jakým konkrétním potřebám dětí je program přizpůsoben, na co je kladen důraz, jaké specifické dovednosti u dětí program rozvíjí apod. Dále je nutno vyjádřit, jakým způsobem a jakými prostředky tyto cíle budou konkrétně naplňovány, a tedy jakou cestou chceme k těmto cílům dojít. Měly by být popsány hlavní zásady vzdělávání, formy a metody, jakými se bude v přípravné třídě pracovat, případně uvedeno, jakých podpůrných opatření se bude využívat (např. speciální metody, formy a postupy, pomůcky či didaktické materiály), zda bude poskytována další speciálně pedagogická péče (např. logopedická, psychologická a poradenská). Vše stačí psát stručně, věcně a srozumitelně.

Podmínky a organizace vzdělávání

Protože pro tvorbu vzdělávacího obsahu je důležité brát v úvahu podmínky, které jsou v přípravné třídě vytvořeny, je třeba je v ŠVP popsat. Jedná se např. o životosprávu, prostorové podmínky, věcné vybavení, psychosociální podmínky, o organizaci, dle potřeb také o podmínky speciálně pedagogické péče, o personální zajištění, včetně využití pomoci asistenta pedagoga či spolupráce s rodiči dětí a s dalšími odborníky.

V porovnání s běžnou třídou, ať už mateřské či základní školy, jde o to zachytit především konkrétní podobu úpravy organizace a dalších podmínek vzdělávání zohledňujících speciální potřeby dětí. Například se to týká snížení počtu dětí ve třídě, zajištění služeb asistenta, zařazení programů speciální pedagogické péče, úpravy organizačního chodu či poskytování speciálních pedagogických a pedagogicko-psychologických služeb. V případě zařazení dětí se zdravotním postižením je nutno popsat podmínky vzdělávání podle druhu a stupně postižení. Důležité je popsat také obvyklý denní program, včetně zařazování každodenně se opakujících činností a doplňkových programů (např. řízených pohybových aktivit, zdravotního cvičení, relaxace, různé druhy terapií).

Při analýze a popisu podmínek zjistíme, že některé jsou zcela či z velké části dané a je jim nutno se přizpůsobit (prostorové, materiální apod.), jiné, které neshledáme v pořádku, lze měnit, zlepšovat, zkvalitňovat. Jde tedy o to nejen popsat aktuální stav, ale zvážit, co je třeba v prospěch dětí a jejich vzdělávání změnit, případně popsat, jakým způsobem chceme v tomto směru postupovat.

V programu by měl být uveden také přehled evaluačních činností, které probíhají na úrovni třídy, a přehled o sledování a hodnocení individuálních vzdělávacích výsledků, kterých děti v přípravné třídě dosahují. Měl by být popsán způsob, jak pedagog získává informace o jednotlivých dětech a jak vyhodnocuje jejich vzdělávací pokroky, zda a jak promítá svoje zjištění do individuálních vzdělávacích plánů či dalších konkrétních pedagogických opatření. K tomuto účelu může být využit diagnostický arch.

Vzdělávací obsah

Měl by být v ŠVP vymezen jen rámcově, obecně, aby umožňoval individuálně odlišnou práci s dětmi a nikoho zbytečně nesvazoval. Protože vzdělávání v přípravné třídě bude probíhat ve značné míře na základě individuálních plánů, jeví se podrobnější rozpracování vzdělávacího obsahu v ŠVP nadbytečné.

Pro zpracování vzdělávacího obsahu v programu přípravné třídy platí obdobná pravidla jako pro běžnou mateřskou školu. Znamená to, že tento obsah bude v ŠVP zpracován v podobě integrovaných bloků, resp. tematických celků. K tomu je třeba:

- Popsat, jakým způsobem je vzdělávací obsah strukturován, do kolika bloků, jak bloky navazují, popřípadě jak jsou bloky obsahově či časově obsáhlé. Je možno připomenout, proč jsou to právě tyto bloky, témata a činnosti (výběr je zdůvodněn cíli a podmínkami); důležité je popsat, jakým způsobem byly bloky vytvářeny, jaký máme systém v přípravě jednotlivých bloků a jakou mají podobu (jak jsou jednotlivé bloky postavené a charakterizované, tj. v programu popsané). Je třeba pamatovat na to, že důležitější než samotný výběr učiva je jeho přizpůsobení speciálním vzdělávacím potřebám dětí, a tedy jeho modifikace a úprava.

- Vyjádřit, jak se s bloky bude (ve vazbě na jejich podobu) dále pracovat. Obecně se předpokládá, že na základě bloků bude pedagog plánovat konkrétní činnosti, úroveň náročnosti, poznatková témata apod., a to postupně, dle toho, jak postupuje vzdělávání u jednotlivých dětí, tedy na základě zpětné vazby a sledování vzdělávacích a učebních pokroků, kterých děti dosahují, či naopak, kterých nedosahují. Nemělo by tedy smysl vytvářet podrobnější plán na celý rok předem. Dostatek prostoru je třeba věnovat opakování a upevňování poznatků a dovedností

podle individuální potřeby jednotlivých dětí.

- Uvést vlastní soubor tematických celků. Nestačí jen seznam témat. Každý blok by měl být patřičně charakterizován a v ŠVP popsán (všechny bloky pak pokud možno stejným způsobem). Obecné by mělo být v popisu uvedeno:

- o název, téma bloku

- o vzdělávací cíle (co je smyslem, jaký přínos očekáváme, jaké poznatky, dovednosti či postoje chceme u dětí rozvíjet)

- o dílčí tematické okruhy (podtémata) a okruhy činnosti-

Mělo by být zcela dostačující, aby program obsahoval jen několik málo bloků, které odpovídají svým obsahem situaci, konkrétním potřebám dětí a které nabízejí činnosti, pro něž jsou v přípravné třídě vhodné organizační podmínky, prostory, pomůcky, hračky a další vybavení.

Hlavní vzdělávací nabídka, která je zpracována v podobě integrovaných bloků, může být dle potřeb doplněna dílčími specificky zaměřenými projekty či programy. Právě zde může být prostor k tomu, aby byla do programu dle potřeb začleněna v potřebném rozsahu speciálně pedagogická péče skupinová i individuální.

- Pokud si pedagog vede průběžné záznamy o svojí evaluační činnosti a zaznamená si konkrétní údaje o rozvoji a učení jednotlivých dětí, získá tak spolehlivé podklady pro zpracování závěrečné zprávy o průběhu předškolní přípravy dítěte v daném roce.

- Vzdělávací plány jsou pracovní materiály pedagoga, mohou mít libovolnou podobu i formu zpracování. Nejsou součástí oficiální dokumentace školy, tedy ani ŠVP.

- Podrobnější informace nabízí Praktický průvodce tvorbou třídního vzdělávacího programu mateřské školy, VÚP v nakladatelství Tauris, Praha 2006. Vzhledem k podobnosti lze využít tohoto materiálu i v případě přípravných tříd.

- Další podrobnosti, např. očekávané výstupy, které pedagog stanovuje v rámci dílčí tematické části, nebo konkrétní činnosti, které dětem nabídneme, v materiálu povahy ŠVP být nemusí. To může být součástí pracovních plánů pedagoga, popř. individuálních vzdělávacích plánů jednotlivých dětí.